

Parakrama Kodituwakku – en poet
från Sri Lanka

Helvetet och dess arbetare
Om Robert Tressell

Carl Meffert/Clément Moreau
En bruksgrafiker

Två tyska dikter
Bokanmälningar

FÖRRÖCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 4 1980 PRIS 15 KR

FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Hornsgatan 170, 2 tr.

Postadress: 117 28 Stockholm.

Telefon: 08-84 73 14

Förr och Nu ägs av föreningen
med samma namn.

Mottagning: måndagar 18-20.00

Föreningens paroller är:

• FÖR EN FOLKETS KULTUR

Jan-Olof Erlandsson

• FÖR EN FOLKETS HISTORIA

Annelie Jordahl

• FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-

Siwe Raadik

OCH TRYCKFRIHET

Margareta Zetterström

• ANTIIMPERIALISM

Håkan Ågren

Christina Ericsson

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande

Ulla-Britt Antman, ansvarig utgivare

Kerstin Nordfors, kassör

Kent Begler

Innehåll

Håkan Ågren. Ledare

Susil Sirivardana. En poet från Sri Lanka och hans folk

Parakrama Kodituwakku. En petition angående avverkningen i Sinharaja

Parakrama Kodituwakku. Kusumawathie

Parakrama Kodituwakku. Den studerande flickan och den underbara lampan

Parakrama Kodituwakku. Å, kära sol, stanna en stund

Lars-Åke Augustsson. Helvetet och dess arbetare.

Robert Tresselt och The Ragged Trousered Philantropists

Jan Myrdal. En bruksgrafiker. Carl Meffert/Clément Moreau

Ulla Bergstrand. Vem var Mr Stead? eller från Books for
the Bairns till Titanic

Carl-Magnus Wendt. Två tyska dikter

Håkan Ågren. De "inre kanalerna" och Afghanistan

Bokanmälningar

4

5

16

21

23

24

25

36

48

52

55

60

Omslag: Indianska från Chaco. Mappen "Argentina", 1973, linoleumsnitt.

Baksida: Galler. Linoleumsnitt, juli 1932 i "Proletarische Kunst, Sammelmappe I",
Basel 1933 (allt som utkom).

Ledare:

När Tidens förlag för ett par år sedan gav ut Dan Anderssons samlade verk med kommentarer av Gösta Agren, var det en händelse som inte uppmärksammades efter författaren.

Frågan är om det kan ha berott på att Dan Andersson är en arbetardiktare som i sin tid förmådde att realistiskt berätta om folkets liv, framför allt då om finmarksbarnas liv i hans hemsöcken.

Ty det är ju av den anledningen han står kvar i bokhyllorna och därför som han fortfarande är en läst och diskuterad författare. Framför allt skrev han prosa, inte dikt. Noveller som oftast publicerades i den tidens dagspress. Det visar hur utrymmet har krympt i våra dagar. Vilka dagstidningar publicerar noveller längre?

Denna utveckling har gått hand i hand med nedrustningen i skolorna av läs- och skrivförmågan, drogfiberalismen, modevägen av självcentrerad, till intet förpliktande självbekännelselitteratur, och på senare tid allvarliga angrepp mot folkbiblioteken. Det blir allt vanligare att filialer läggs ned eller hotas av nedläggning, och att bokinköpen beskärs. Men ett folk utan kultur är ett folk utan ansikte och fortsatt nedrustning betyder ökat utrymme för skräpet, för drogerna, de svarta marknaderna och flumideologierna.

Enkel matematik säger oss att i samband med en allt djupare ekonomisk kris är detta en farlig utveckling.

Den utgör ett hot mot demokratin och en öppning för olika elitistiska tendenser.

Vad händer om vi inte förmår hejda och vända denna utveckling?

De goda tecknen, alternativen, finns också och de måste lyftas fram och bli än tydligare under 1981; rörelsen för kunskap i skolan och rörelsen mot narkotika är två viktiga exempel.

Förr och Nu har tidigare behandlat frågan om fackförbundspressen och kulturen. Det finns därför anledning att särskilt nämna Sia:s, Skogsindustriarbetarens, julnummer nr 24-25 1980, som helt ägnas åt noveller på temat "Orostatid - uppbrottsid". Därmed fullföljer man tidningens gamla, fina traditioner.

Varför är det inte fler tidningar som följer Sia:s exempel?

Varför denna dödförklaring av novellen, samtidigt som bland andra dagspressen tar död på novellen?

Flummarnas frihet, kulturföraktet, bottnar ju ytterst i ett folkförakt och bör bekämpas!

Håkan Ågren

Prakrama Kodituwakku

En poet från Sri Lanka och hans folk

av Susil Sirivardana

Översättning från engelskan av Per Helge

■ Poeten Prakrama Kodituwakku från Sri Lanka är den tredje i vår serie presentationer av författare från tredje världen.

Han arbetar som bylärare på Sri Lankas landsbygd, och hans författarskap behandlar problem ur landsbygdsbefolkningens liv.

Prakrama Kodituwakku skriver på singalesiska, ett av de två stora språken på Sri Lanka. Han är kultursekreterare i Folkets Demokratiska Parti, bildat 1977.

Innanför de vita ansiktena
... finns bara utsugning
svullen som smält metall
stinkande som skit...

utropar en man av folket, en arbetare som kämpar mot våldtäkten på en stor skog, en gång jungfruelig, och nedsmutsningen av en flod i trakten, som en gång var en livets källa. En fattig bondflicka, som älskar att få studera, plågas av att inte ha någon klänning att ta på

sig när hon går till skolan. En skolflicka i färd med att ta till sig mänsklighetens kamphistoria är på väg in i ett militant liv som kvinna:

Det är inte bröllopsnatten
du blir kvinna

utan i natt när du lär dig människans historia
och hamnar mitt i vår morgondag!

En ung bondes bön till solen speglar också
hans drömmar å sitt lands vägnar:

Ge oss tid att lägga tak på huset
otaligt allt som vi har kvar att hinna.

Och Den Nye Mannen, ideologiskt rustad för
att förvandla byn och byborna, säger:

Låt oss bygga ett nytt samhälle
som fostrar goda mänskliga vanor och egen-
skaper...

Det är så här Parakrama Kodituwakku, poet i
Sri Lanka, ser och identifierar sig med sitt
folk.

En snabb exposé över den historiska enhet
som kallas Sri Lanka (tidigare Ceylon) kan
vara värdefull. Det feodala Sri Lanka har berit-
kat jordens kultur genom sina stora bevätt-
ningstekniska insatser, sina Anuradhpura-
och Polonnaruwa-kulturer, sin Theravada-
buddhistiska tradition och sin inhemska hin-
duiska tamilkultur. Det existerar också en is-
lamisk-muslimsk kulturström. Under senare
feodala epoker har dess egna danser och dans-
musik, dess folkliga litteratur, maskerna från
dess exorcistiska riter och folkliga teater, den
folkliga teatern i sig själv och templens fresco-
målningar utgjort viktiga bidrag. Man måste
ha klart för sig att Sri Lankas nationella histo-
ria utgörs av en *enhetlig huvudström* från det
singalesiska majoritetssamhället och de tami-
liska och muslimska minoritetssamhällena.
Från 1505 till 1948 genomdes Sri Lanka 350 års
portugisisk, holländsk och brittisk koloni-
alism. Alltsedan oberoendet 1948 har Sri Lan-
ka varit en neokoloni. Under sådana villkor
har dess folk kämpat för att – med en ny natio-
nell identitet och en ny värdighet – fylla de
politiska, ekonomiska, sociala och kulturella
aspekterna av sitt liv med nytt innehåll. Idag,
när en stor del av det kapitalistiska Asien be-
härskas av diktaturer, har Sri Lanka i bety-
dande grad förmått vidmakthålla sina demo-
kratiska institutioner. Därmed inte sagt att
dessa under senare år inte varit – eller är –
hotade. Vad ekonomin beträffar har landet
besegrat den utbredda svälten men också dra-
matiskt misslyckats med att förverkliga sina
våldiga jordbruksresurser. Fastän en relativt
liten ö med 14,5 miljoner människor är dess

läge i Indiska Oceanen känsligt, både ur stra-
tegisk och kommersiell synvinkel. Därmed
har den i hög grad varit utsatt för imperialistisk
påverkan. Det är förhållandena inom denna
sociala verklighet – exploatering och förtryck,
såväl inifrån som utifrån kommande – som
Kodituwakku tar kamp mot och formulerar i
sina texter.

FORM OCH INNEHÅLL

Att läsa Kodituwakkus poesi är att möta ett
friskt och distinkt innehåll. Se på de dikter
som översatts här. De speciella händelser som
bär upp var och en av dikterna har sin grund i
Sri Lankas sociala verklighet. Samhället Sri
Lanka har i själva verket huvudrollen. I sina
övriga dikter (ej översatta här) har den djärve
poeten vågat ge sig i kast med sektorer och
erfarenheter som gör anspråk på erkännande
och omdefiniering i ideologiska termer. Några
av dessa är det feodala samhällets omänsklig-
het (*Pina, krukförsäljaren*), äderlåtningen av
byarna på ungdom (*Till den broder som för till
universitetet*), omvärderingen av kvinnan
(*Kvinna*), konstnärens ansvar (*Avbildad verk-
ligheten*), utsugningen av bönderna (*Att flytta
med vattnet*), sanningens natur (*Till Dig, ett
svar*), poeten ansvar (*Till alla som skriver till
mig*), enigheten mellan singaleser och tamiler
(*En av oss*), självmordets sociala orsaker (*En
del av hennes anteckningar*), ett porträtt av
den unge upprorsmannen (*En olydig sons
värld*), vad det innebär att vara tjänare (*Seena-
malie*), och glädjen hon människor som arbe-
tar åt sig själva (*Till arbetet gick jag*).

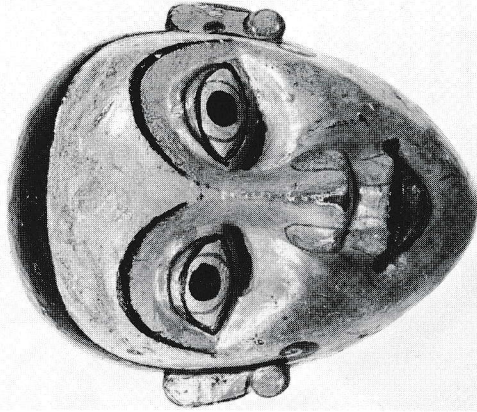
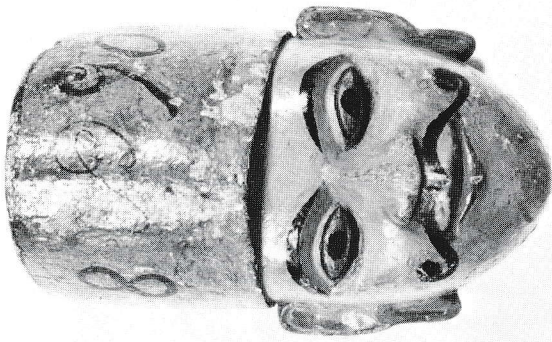
Hans metod att intellektuellt och andligen
utforska verkligheten innebär att han ständigt
utmanar och ifrågasätter vedertagna uppfatt-
ningar, att han fäster uppmärksamheten på det
arbetande folks undanskymda insatser och
blottlägger dess kapacitet, att han väger det
positiva mot det negativa och via en skarpsin-
nig analys når fram till svar och alternativ. När
man läser Kodituwakkus poesi känner man
verkligen att här är ett intellekt som är enga-
gerat i en djupgående analys och kritik av sitt
samhälle.

Dikterna har också den kvaliteten att de är
mättade med samhällelig erfarenhet. Det spe-

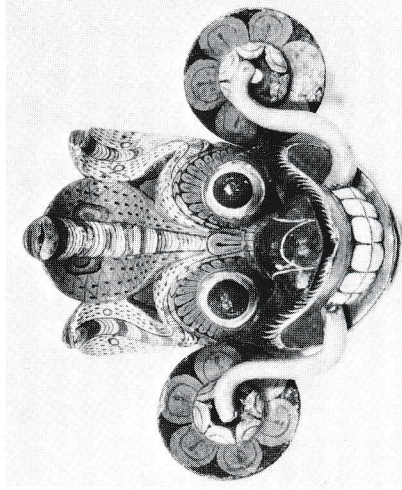
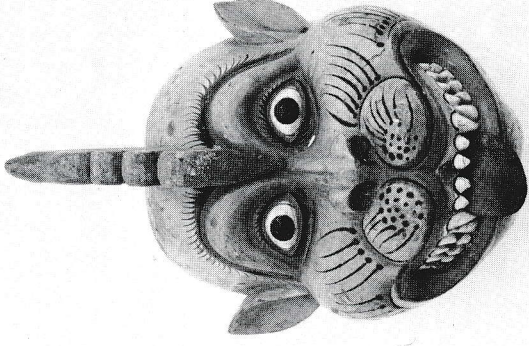

Mahasammatha Devi – Kung Mahasammathas gemål.

På denna sida och följande uppslag visar vi Kolammasker ur Etnogra-
fiska museets stora samling masker från Sri Lanka.

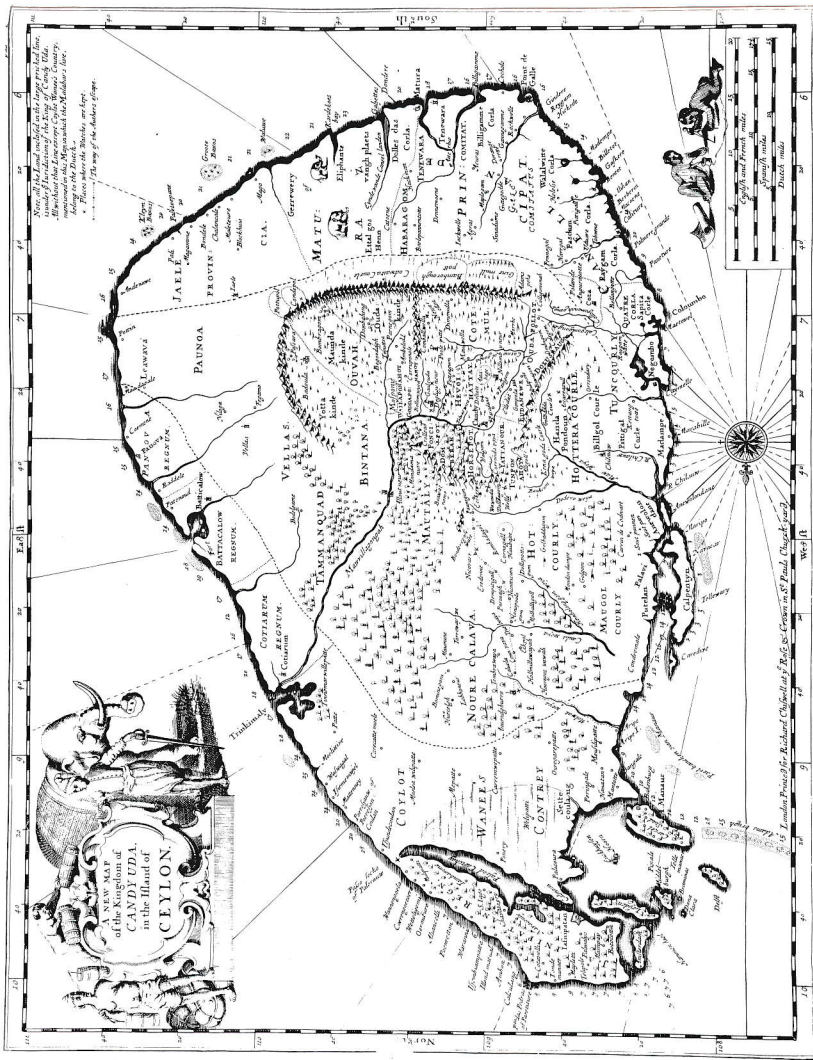
Kolam är ett folkligt dansdrama med gamla anor i Sri Lanka och spelas alltjämt traditionellt av teaterfamiljer i västra och södra provinserna. Kolam uppvisar en varierad rollista. För kungar och drottningar, myndighetsrepresentanter, lagvaktare och lagbrytare, hantverkare och bönder, gudar, demoner och djur finns masker. Alla passerar de i olika långa episoder, som är burleska, parodiska och även rent satiriska.

Sid. 8 ovan t.v. Mudali – myndighetsperson; ovan t.h. Överkonstapel; nedan t.v. Hevaya – soldat ärrad av krig; nedan t.h. Lenchina – tvättarens hustru.

Sid. 9 ovan t.v. Pannikkale – trummare; ovan t.h. Singhaya – lejon; nedan t.v. Gamaya – bonde; nedan t.h. Gara – godsint demon, ingår alltid.

Maria Herlin Karnell
Etnografiska museet

I diktens form uppvisar Kodituwakku både hantverksskicklighet och känslighet. Det är bakgrunden till den påfallande enkelheten. Att dikterna formellt sett förefaller enkla beror på att poeten är väldigt medveten om vem han skriver poesi för. Han skulle avsky mystifikation och avledningsmanövrer. Han använder sig av en kort lyrisk form och en längre, berättande. I båda är formen eftertryckligt bestämd av innehållet. Medan den lyriska formen används för att kristallisera och symbolisera ett tema inom en begränsad ram används den berättande formen för att frammana en miljö eller ett sammanhang, dramatiska handlingar och därefter driva diskussionens spänningar mot ett avgörande. Större delen av hans poesi är skriven på en fri vers som utnyttjar samtalets språkrytm, men han väljer också ofta att använda talrika traditionella metrisk former. *Pina*, *krukförsäljaren*, en av hans finaste korta dikter, består av rimmade fyrradningar. Ofta inskjuter han en rimmad strof i en metrisk fri dikt som omväxling och utsmyckning.

Den frikostiga användningen av lokalt bildspråk, lokala allusioner och myter är ännu en sida av hans konst. Detta kommer även till synes i *En petition angående avverkningen i Sinharaja*. Hans skickliga sätt att använda väldigt allmogliga symboler för "utbrott" i berättandet är värt att notera. Detta framgår tydligt i *Å, kära sol, stanna en stund*, där de många inledande metaforerna frambesvärjer en hel by eller en hel region, och den avslutande taktsymbolen så tydligt påminner om den väldiga uppbyggnadssatsning som folket har påtagit sig. Kodituwakkus har gjort ett djupstudium av folkdiktningens många formella karaktärsdrag. Hans briljanta användande av liknelser minnar om den folkliga traditionen. I sitt fina lilla lyriska poem med titeln *Senamalie* (liksom Kusumawathie namnet på en ung flicka), som handlar om den tragedi en ung latnflicka upplever när hon reser till stan för att bli tjänare när hon återvänder hem och är med barn, säger han i de avslutande raderna att när hon lämnade byn liknade hon Peradeniyas Botaniska trädgårdar, men när hon återvände liknade hon den ödelagda staden Anuradhapura.

Kodituwakku är som yrkesman inte konservativ. Han utnyttjar gärna sitt moderna arv. Man minns sig användningen av typografiska effekter och kommer att tänka på dikter som *En ny människa kom och gick*, *Den långa resan* och *En olydig sons värld*. Han är medveten om behovet av teknisk förnyelse utan att skada de vidare verkkningsmedel för sin konst.

Kodituwakkus första bok, *Yngre bröder* (1972), tillägnade han "Bröder och kamrater! Hur ska jag kunna säga er att allt som finns i dessa dikter är fantasi? För vem, förutom er, kan jag tillägna den?" Flera dikter i den här boken handlar om psykologiska konflikter och teman, även om de också är inplacerade i ett större sammanhang. Den andra boken, *En olydig sons värld* (1974), speglar ett djupare engagemang i det sociala och det politiska. I hans tredje och senaste bok, *Den nya människan har kommit* (1975), har denna tendens ytterligare förstärkts. Den är tillägnad "Det patriotiska folket – för att detta måtte bli ett vapen i deras kamp mot imperialismen!" Jag skulle vilja påstå att för poetens folk har dikternas intresse ökat genom denna rörelse från det psykologiska till det uttalat sociala och politiska. Det är inte bara fokus som flyttats. Också hans åskådning har mognat till att omfatta det historiska, det moraliska, det personliga och det politiska i ett framväxande nationellt sammanhang.

Övrigt författarskap

Ända sedan Kodituwakkus 1972 publicerade sin första bok har han haft en inflytelserik och framskjuten position som kritiker och publicist. Han har intagit klara ståndpunkter i alla frågor i den nationella kulturdebatten. 1975 tänkte han en lång debatt angående feodal litteratur i den viktigaste dagstidningen på singalesiska. I allt sitt skrivande har han sökt definiera sin uppfattning om en folkets kultur.

Jag tror att för att förnya vårt kulturella arv från byarna, vilket genomgick en sönderfallsprocess till följd av katastrofala inverkaner från feodal kultur och kolonial aggression, är slagordet "En folkets litteratur" idag det riktiga.

(Om feodal kultur, 1976)

Innehållet i Kodituwakkus poesi kan beskrivas genom vissa återkommande perspektiv. Det första av dessa är kamp och befrielse från förtrycksstrukturer. Här måste traditionella lärdomar ifrågasättas hänsynslöst. Det andra är förändringens och rörelsens faktum, resan mot ett ännu ej förverkligat ideal, vars frön dock har börjat spira. Det tredje är förhållandet att personerna i hans dikter inte rätt och slätt är *enbart* karaktärer utan är verkliga sociala symboler. För det fjärde, medvetenheten om att bygga nytt, uppbyggnad och växande. Här handlar det väldigt mycket om undertryckta resurser som frigörs, eller om löftet om sådan frigörelse. För det femte har hans dikter en parabelliknande, didaktisk kvalitet. Dikterna skapar medvetenhet. Slutligen har upplevelserna en närhet och en individualitet som får oss att känna att poeten djupt har känt det han skriver om. Det är kombinationen av alla dessa element som skapar det dynamiska i Kodituwakkus poesi.

cifika ligger i de behandlade erfarenheternas sociala kvalitet. Hur uppnår han detta? Jo, genom att skickligt balansera individuella och sociala upplevelser, eller genom att sammanfläta dessa så att en ömsesidig spänning uppstår. Varje subjektiv reaktion pejas på sitt objektiva, sociala djup. Med andra ord, ingenting privatiseras, ingenting behandlas enbart på ett individuellt plan. Den individuella upplevelsen är ofta utgångspunkten eller idén, och den sonderas grundligt och pressas mot ett vidgat innehåll. Detta genomförs inte sociologiskt utan med poetens metoder: att välja ut upplevelserna, kristallisera och komprimera dem för att sedan forma dem till helheter där tanke och känsla smälter samman. Denna undersökning har en bestämd riktning – den rör sig alltid utåt från det individuella (det specifika) till det sociala (det generella). Denna metod når sin mest utvecklade tillämpning i hans tredje och senaste bok, från vilken de översatta dikterna har valts.

... Det är processen för att undergräva det gamla samhället och för att bygga ett nytt. I den "folkliga kultur" som skapas ur dessa två processer måste ingå ett revolutionärt element som saknades i feodalsamhällets folkkultur. Detta är nödvändigt, eftersom grunden för en folklig kultur som ska tjäna folkets majoritet är socialistisk humanism och socialistisk filosofi.

(ibid.)

Hans övriga författarskap onfattar såväl tidningsartiklar om litteratur och kultur som en serie tidningsskisser om livet i en by, betitlade "En röst från byn", och fyra artiklar i den progressiva kulturtidskriften *Mavatha*.

Fyra egenskaper framträder i denna produktion. Först och främst att han är så fast rotad i den folkets verklighet som han själv delar att han lyckats göra hela debatten om folkets kultur som inleddes tidigt på sjuttio-talet fruktbar. Han har inte bara givit viktiga bidrag när det gäller att allt exaktare definiera en ideologi för en folkets kultur, utan också både i teori och praktik levt upp till kravet att förena den kulturella rörelsen med den politiska. Han har också med ny autenticitet kunnat vittna om byarnas erfarenheter.

För det andra har han sökt sig mot en ny metod för kritik, med en uppsättning begrepp och värderingar, vilken kan bredda och fördjupa upplevelsen av litteraturen hos flertalet läsare utan att mystifiera och förenkla verkligheten. Detta har medfört den svåra uppgiften att införa nya begrepp och kategorier och att praktiskt pröva deras användbarhet, men också den närbesläktade uppgiften att skapa rika och övertygande singalesiska motsvarigheter för läsare som inte kan engelska. För det tredje har hans åskådning varit allomfattande. Insikter från ett stort antal kunskapsområden livar och berikar hans författarskap. För det fjärde har denna allomfattande åskådning gjort det möjligt för honom att ge sig i kast med en samhällelig kritik. Det har med andra ord gått att kombinera lärdom med kreativt och kritiskt skrivande, naturligtvis förutom ett liv som lärare och politiskt aktiv.

En hundraårig huvudinriktning

Alla som arbetat kulturellt och bidragit till utvecklandet av en ny kultur, nationell till sin form och vetenskaplig till sitt innehåll, tillhör de senaste hundra årens kulturella huvudinriktning, sammansatt av impulser från tre parallella inhemska kulturtraditioner – den singalesiska, den tamiliska och den islamiska. Vad litteraturen beträffar uttrycker sig det singalesiska folket på singalesiska och tamilerna och muslimerna formulerar sig på tamil. Här ska vi enbart diskutera det singalesiska bidraget till denna huvudinriktning.

Vi koncentrerar oss på poesin, men för tydlighetens skull vidgar vi då och då perspektivet.

Perioden från 1870-talet till 1930-talet kan behandlas i ett eftersom den präglas av kontinuitet och homogenitet. Under denna tid tog sig den politiska kampen mot kolonialismen ofta kulturella uttryck. De ledande poeterna under denna period som Ariya Rajakaruna, G. H. Perera och Piyadasa Sirisena deltog helt och fullt i en mängd kulturella och därmed också politiska aktiviteter. De vände sig till den singalesiska poesins källor, återupplivade traditionen och skänkte genom sin poesi ett värdefullt perspektiv åt den nationella historien. Medan de var uppenbart antikolonialistiska och patriotiska gick dock deras förståelse av kolonialismens natur inte på djupet, och de gjorde därför vissa eftergifter. Men deras framgång låg däri att de kanaliserade folkets antikolonialistiska impulser och hjälpte till att hålla deras medvetande fokuserat på denna kamp. Även i ett annat avseende var de produktiva – de utvecklade produktivkrafterna: själva läsandet, tryckpressarna, teatrarna; undervisningstexter, tidningar, tidskrifter och litterära genrer som noveller och romanen. Det råder ingen tvekan om att denna huvudinriktning tjänade intressena och behoven hos en majoritet av folket.

Den andra perioden sträcker sig från 1930-talet till 1960-talet. Inrikes motsättningar börjar mogna parallellt med de utrikes. Först delar sig den litterära huvudinriktningen i en folklig eller populistisk och en elitistisk. Därefter avskiljer sig speciellt den elitistiska sidogre-

Their manner of Fishing.

Kopparsticket ovan och de på sidorna 10 och 15 är hämtade ur **Robert Knox: An Historical Relation Of the Island CEYLON in the EAST-INDIES: TOGETHER, With an ACCOUNT of the Detaining in Captivity the Author and divers other Englishmen now Living there and of the AUTHOR's Miraculous ESCAPE.** Illustrated with Figures and a Map of the ISLAND. By ROBERT KNOX, a Captive there near Twenty Years, London 1681.

nen – ibland även huvudriktningen – helt och hållet från den politiska kampen. Vad som i själva verket hände var att de författare som tillhörde huvudriktningen inte inlemrades i arbetarklassens ideologi eftersom denna på ett dramatiskt sätt misslyckades med att förstå hela det kulturella problemet.

De ledande poeterna inom huvudriktningen under den andra perioden, som Wimalaratna Kumaragama, Sagara Palansuriya, Alwis Perera, Munidasa Cumaratunga och Bhikku Mahinda, strävade kraftfullt att sätta sig in i sin tids sociala realiteter. Medan de fullföljde traditionen från den tidigare periodens huvudriktning och genomförde såväl formella som innehållsliga förnyelser, försökte sig ingen av dem på någon grundläggande kritik av sitt samhälle och sin tid. Än en gång saknade de medvetenheten. Ändå har den främste av dem, Kumaragama, gjort väsentliga insatser. Han gjorde en lysande känslig undersökning av bylivets vedermödor och gick därefter vidare med att analysera individuella relationer, varvid han uppnådde djupgående och sammanfattande resultat. Han var fast rotad i landets liv och traditioner och till och med hans studier angående personliga relationer berikas av de sammanhang i vilka han placerar dem.

Om huvudriktningens poeter hade sina rötter hos folket så hade sidogrenens poeter sina i tanken. De hämtade näring ur sin akademiska utbildning och karriär liksom ur sitt ständiga sysslande med modern europeisk poesi. Då de saknade erfarenhet av att utveckla sociala relationer till folket sökte de autenticitet och identitet i psyket och i utländska litterära intressen. De individualiserade värderingar och moraliska kategorier.

Kontentan av deras arbete är en privatisering av verkligheten, ett sjukt psykologiserande och en vision av ensamhet och nederlag gentemot huvuddelen av samhället. Men i kraft av sin tillgång till makt och befördran kunde de nå nyckelposter inom det kulturella etablissemang, de högre utbildningscentra, pressen, radion och kulturbyråkratin. Sålunda tillskandade sig denna sidogren för en kort period – från början av 1950-talet till slutet av 1960-talet – huvudriktningens position. Guna-

dasa Amerasekera, Siri Gunasinghe, Wimal Dissanayake och G. B. Senanayake är några av de ledande inom denna sidogren.

Innan vi övergår till den tredje fas till vilken även Kodituwakku hör, bör vi granska arten av kulturell underutveckling i Sri Lanka. *Bristen på medvetenhet och impulser, bristen på ideologi, är det dominerande tillståndet.* Detta manifesteras i en relativ eller total oförmåga att inför sig själva resa vissa viktiga frågeställningar – om vem som skapar historien, om konstens och kulturens förhållande till politiken, om hur man frigör sig från kolonialism och neokolonialism, om borgerliga värderingar, om den roll som inre och yttre faktorer spelar i nationens historia och i den stora demokratiska kampen över hela tredje världen. En författare ställde dessa frågor: det var Martin Wichramasinghe, vars essäer och romaner erbjuder en rik bild inifrån av motsägelserna i Sri Lanka. Bland poeterna bör Mahagama Sekera nämnas, som den ende som kom i närheten av en liknande satsning.

Ett påtagligt uttryck för den tredje fasen var de allmänna valen 1970, då den demokratiska rörelsen nådde en högre utvecklingsnivå. De nya demokratiska krafter som frigjordes vid denna tid reste många positiva och långtgående krav inom varje sektor av nationens liv. Inom kulturens område fördes intensiva debatter, och slagorden för en folkets kultur och en folkets konst och litteratur formulerades konkret. Båda dessa krav liksom de efterföljande striderna – inklusive upproret i april 1971 – avspeglar förhållandet att folkets medvetenhet hade växt avsevärt.

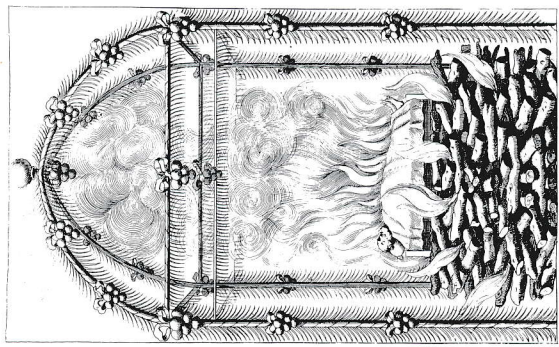
Sjuttioåttalets kulturella historia är historien om hur rörelsen för en folkets kultur har växt. Avgörande kursändringar har inträffat inom nästan varje gren av konstnärlig verksamhet. Många av dessa konstnärer och författare kommer ur småborgarklassen. Men de har försökt att omforma sin medvetenhet, varigenom de blir i stånd att identifiera sig med det undertryckta folkets kamp. *Genom att erkänna folketals våldiga erfarenheter som sin bas har de försökt definiera och uttrycka olika sidor av denna sociala verklighet.* De första åren uppvisade mycken spontanitet. Men nu kämpar

rörelsen för att fördjupa sig.

Kodituwakku och åtskilliga andra poeter utgör en fin värdemätare på denna nya rörelse. Poeter som Monica Ruwanpathirana, Buddhadasa Galappaththi, Berty B. Kudahetty, W. A. Abeyasinghe, Senerath Tennekoon, Denagana Siriwardena och Pushpa Ramlani Rathnayake har utträtt mycket gott. Bland de äldre poeterna framstår Mahagama Sekeras insatser som ett exempel på en konstnär som förändrades genom att omsorgsfullt lyssna till kallelsen från folket. Kodituwakku själv har framträtt för att rättfärdiga hans position som en viktig poet som skrev för folket och har kallat hans postuma verk *Prabuddha (Stor-men, 1977)* ett stort diktverk. Medan äldre poeter som Gunadasa Amerasekera och Wimal Dissanayake tystnade för en tid, har de nu försökt nå samförstånd med den förändrade miljön.

AVSLUTNING

Kodituwakku är en av tredje världens poeter och författare. Han och hans övriga progressiva författarsysstrar och -bröder utgör den grupp av författare som är till antalet störst i världen och som historiskt och potentiellt är den mest betydelsefulla inför framtiden, eftersom de har identifierat sin konst med sina folks kamp för frigörelse. Därigenom skapar de nya värden och en ny självförståelse, båda lika revolutionära. Därför står Kodituwakku skuldra vid skuldra, själ vid själ med Kim Chi Ha, Said Zahari, Ngugi wa Thiong'o, Sembene Ousmane, Nicolas Guillen och Gabriel Garcia Marquez, vilka har antagit motsvarande utmaningar inför situationen i sina respektive hemländer. Vad som förenar dem alla är att de har valt att hämta det väsentliga för sin konst ur den kamp deras folk för, i imperialismens och socialimperialismens tidevarv; vad som skiljer dem är olika kulturella traditioner och de varierande utvecklingsstadierna i den nationella kampen nått i deras respektive samhällen. Men likheterna uppväger utan vidare olikheterna. De inte bara uppfattar konstnärernas ansvar på samma sätt utan manifesterar också parallella egenskaper vad gäller mänsklighet, rättframhet, ödmjukhet, mod och arbete.

The manner of burning their Dead.

Slutligen något om människan Kodituwakku. Han är inte fullt fyrtio år, är gift och har en son. Han har arbetat som byglare i hela sitt liv. Han har svurit att inte på några villkor överge undervisningsarbetet i byarna. Han har försökt förbli trogen mot Sri Lankas landsbygd, där han är född och uppvuxen. Under mycket lång tid har han bott och arbetat i Ratnapura-distriktet, vilket ligger omkring tio mil från landets huvudstad. Han har i alla avseenden nära identifierat sig med de singalesiska och tamilskas folks liv i byarna och på godsen i trakten och naturligtvis också med de småborgerliga grupperna. När ett nytt, vänsterorienterat politiskt parti, kallat Folkets Demokratiska Parti, bildades 1977, valdes han till dess kultursekreterare.

Låt oss avsluta med några ord av poeten själv. Den sista dikten i hans senaste bok har titeln *Till alla som skriver till mig* och riktar sig till läsarna. Den slutar:

Präster och brahmaner
aldrig, aldrig bär de ditt skrik.
Ditt skrik som överröstar åskan
är folkets sanna skrik.
Från hundra fångelser
svarar jag dig troget.
Där kampen står
där vet jag att vi möts på nytt!

Illustrationerna till dikten är tagna ur James Emerson Tennent: Ceylon. An account of the island, physical, historical and topographical with notices of its natural history, antiquities and productions. Illustrated by Maps, plans and drawings. Vol I-II. London 1980.

En petition angående avverkningen i Sinharaja

av Parakrama Kodituwakku

Över bron av järn
de vita byggde över en natt
kryper en procession
elefanter av järn
uppför Sinharaja-skogen.

Vårt gamla Sinharaja
fordom Kohomba-gudens
därefter
Regeringsagentens
och nu, arrenderat,
de vita människens.

Bybor och bönder
hustrur och småtingar
står på rad
genom hela byn Veddhagala
och ser med gapande munnar
djuren av järn.

Dessa ohyggliga jordskummande bulldozers
dessa råa trädryckande timmervinschar från Michigan
dessa odjur som faller Sinharaja
drog alla byfolkets välvilja till sig

”Lycka till
engelska herrar.”
De bär på de nakna ungarna
ger dem sirapskex
och vinkar vid fönstren.

”LEDIGA PLATSER VID SINHARAJA-AVVERKNINGEN.”

Bygrabbarna fyller traktorena
och ger sig av mot arbetsplatsen
i jungeln

Skrap i växlar ryck i spakar
Djuren av järn
stegrar sig
angriper skogen
tillintetgör den goda jorden
sliter i stycken
allt i sin väg

Saffransgula ögon snurrar
hit och dit
rytande och trumpetande
vältrar i vanvett.

Bergssidorna slits sönder
Jorden förhärjas
De krälar
Tänder av metall
biter om stammarna som står i vägen
vräker dem i luften
med vrål efter vrål

Svala blå strömmar
flyter från höjderna
deras vägar hindras
färan utplånas
De stockar sig
förvirrade
här och där på jordens golv.

Långa dyiga diken
stormar djuren av järn
djungelns hjärta:
vita män
rusar uppför de skogiga höjderna
med motorsågar i händerna
likt beväpnade *veddhas* på jakt.

Motorsågarna visar tänderna
och faller varje träd
stämplat och ostämplat:
trädet faller tårar, faller
från den höglänta jungeln
mot skogen längre ner som sluter leden,
tar emot det med tusen uppåsträckta armar:
men ack

den bördan är för tung
en hel monsun av träd brakar ner

Ett ögonblick
djup tystnad
Från djungelns höjder
i timme efter timme
faller bävande blad
som vattenfall av tårar.
Sekundsnavbt
tjuter järndemonerna igen
och sprider moln av sågsån
mot öppna ögon.
Ohörbara röster
ogripbara ord
med viftande armar
och nickande huvuden
signalerar till varandra.

Genom gapande hål i den täta blå väven
silas
middagssolens hetta.

De fällda jättarna
snärjda i vajrar,
hakar och klor
släpas till upplagsplatsen
Klängande rankor
bäckar och mossor slits sönder:
slingrande, haltande i spåren
bakom bulldozern
kommer den massiva stocken
med ytterhuden illa tilltygad,
dricker mjölkvit sav
likt ormguden Muckalinda.

Kranarnas armar av metall
sliter skogen i stycken
lastar de högeffektiva lastbilarna.

*

Dharmé, han som går med motorsågen, som fick gymnasieutbildning i byskolan och arbetade på röjningen, vaknar på natten, förskrämd av drömmen om dånet från jätteträd som brakar samman...

... i den mörka skogen långt borta väldiga stammar som slår emot varandra och sprider gnistor av skogsbrand, jämmern från träd som gråter låter som en ondskefull hemlighet

Broder Wimalé.

truckföraren, han som arbetade med vinsch nummer sex nära Narrow Stream och dog, tillplattad som ett tidningsark av ett träd som ryckts upp med rötterna Genom skogens hjärta hörs hans röst i otydliga stavelser...

"... röjningen i djungeln är ett slavläger."

Strejken sprider sig.

Dharmé med motorsågen leder den.

"Bönder och kamrater låt oss driva bort imperialisterna

som suger ut oss

bakom sina biståndsmasker..."

"Den jungfrueliga skogen håller på att våldtas. Diesel-hydraulisk-drivolja droppar och rinner ur stora tunnor. Fackföreningar förvägras representation.

Hjälmar tas tillbaka

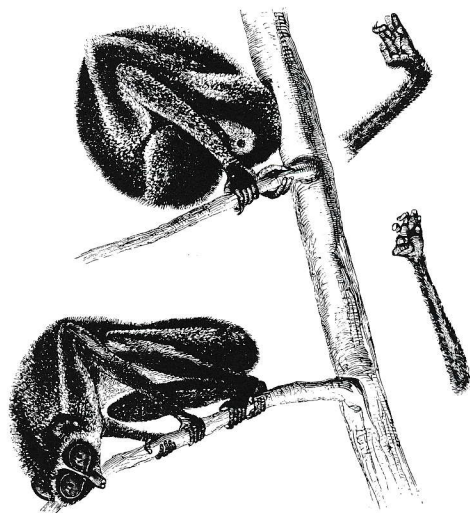
och med tolv timmars varsel

får vi veta: Inget arbete härnäst

Så snart en del är utsliten

"En ny, en ny", skriker de.

Importerade delar sätts in landets rikedomar skeppas ut."

THE LORIS.

"De tunga järnbestarna har aldrig nånsin fått bada. De körs tills de möglar. Olja hälls ner över bergens sågspån och jord. Till sist har vi bara de här spökena kvar."

"Innanför de vita ansiktena som bär de nakna ungarna delar ut kola och kex finns bara utsugning svullen som smält metall stinkande som skit..."

utropar Dharmé med motorsågen vid fackföreningsmötet.

*

Kiri Baba, en gamling från byn, ser allt detta med tårade ögon och talar

"... ärade herre, jag säger sanningen bara den uppriktiga sanningen! I våra dagar var Sinharaja-skogen Kohomba-gudens domäner: skogen var då en helgad plats...

Vi gick ut i skogen medförde de friskaste friska rätter av ris sköljda i safransvatten. Hela skogen var en vidsträckt fruktträdgård. Vi kunde äta av hjärtans lust men att bära bort var tabu: om du glupskt bär bort så går du vilse.

Då var hela skogen ett enda stort läkemedelsförråd Ira Raja och Sanda Raja blommor liksom Bin Kohomba och kardemumma. Långt borta elefanternas rop och fåglarnas sång: i närheten Kitul-blomman, den vackraste av blommor. På grenspetsarna sitter kronbladen djupast ner skimrande fjädrar. För varje steg de knotiga oleandrar i blom, röda, ett utbrott av skönhet!

... månad efter månad tillbringar vi i skogens livmoder försedda med tändstickor, salt och olja, övernattar vid våra åkerlappar. Aldrig fällde vi ett träd i hemlighet skalade aldrig gummit utom för att ta det som hade fallit. Även om vi stötte på tre elefanter i flock var det aldrig någon fara. Dorana, Kokum, Thiniya, Kekatiya, Navada, jättarna, så tätt växande att bark rörde vid bark och däremellan ogenomträngligt. Ärade herre, jag säger sanningen skogen var då en helgad plats!"

*

En vit flugsnappare en röd flugsnappare på en gren idag ser man dem inte inte heller fångar örat någon solfågels drill.

"SINHARAJAS SKYDDSSOMRÅDE BISTÅNDSPROJEKT OBEHÖRIGA ÄGA EJ TILLTRÄDE"

På den tiden flöt Kosgulana-floden förbi
upplyst av Kohomba-gudens leenden
kastade den sitt ljus över
det ständigt gröna Sinharaja.

Att bära hem gåvor från skogens druider
grensla traktorn – nästan en vän –
och styra rakt genom solens ljus
lämna byn och ge sig in till staden
– bybarnens drömmar –
allt uppryckt med rötterna
och skogens blomstrande gröna matta söndersliten
jordens gyllene stoft nu enbart damm och dy
under bron av järn
flyter idag
en flod av var och sörja...

(Medan detta skrivs utvecklas arbetarnas strejk
på denna avverkningsplats.)

Kusumawathie

av Parakrama Kodituwakku

”... eftersom ingen av Kusumawathies
båda klänningar hann torka i tid,
kunde hon inte komma till skolan igår.
Bestrafva henne inte för det, är ni
snäll...”

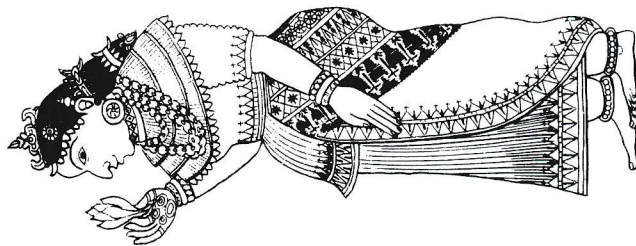
Pekpinnen i ena handen
brevet i den andra
när jag läste det
kokade det i mig.

”Säg mig, Kusumawathie,
finns det någon här i världen
som har rätt att straffa dig?
Påpiud bestraffning för hela samhället;
beordra fram piskan
för dem som tilldelar dig två klänningar...”

*

Ja, magistern
jag bar klänningen på mig till tork
framför elden i går kväll
en fackla av löv och ris i ena handen
en packe böcker i den andra
för att befria mig från fruktan och tvivel
från byn Kudawa kommer jag
jag har gått två långa mil
hela vägen till skolan
för att bära hem den rikedom som
kunskapen skänker!

Under himlens olinjerade sida
innan solens hetta
fyller den med röda stråk
kommer jag med min enkla fackla
dansande från sten till sten
dansande från sten till sten.

I den orörda floden
simmar guppies med röda munnar
I dalens skugga
där apungarna retas
... kommer jag med leendenas leende
på läpparna

dansande från sten till sten
dansande från sten till sten
stannar en stund på en
bara när vristen värker.

En dag djupt i skogen
mitt i sockerrörsglätan
förstulet kikande på mig
massiv som ett klipblock
stod en vild elefant!

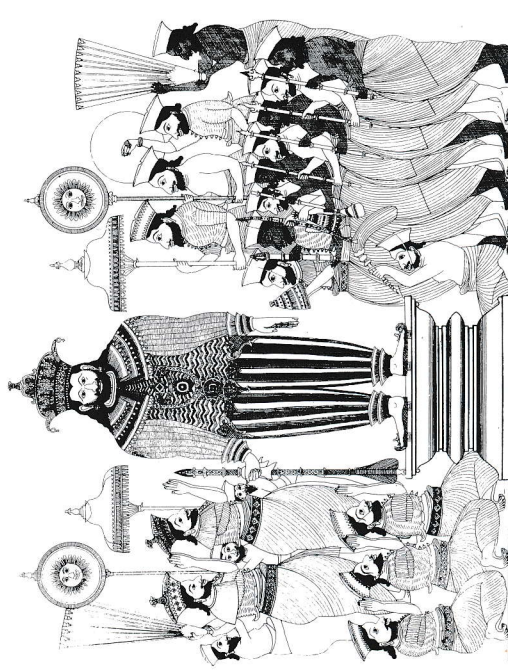
... nej magistern
jag sörjer inte
i den täta djungeln
när de jättelika orkideerna
sprider sig över hela busklandets golv
vem i hela världen sörjer då?
Så jag kommer
med leendenas leende på mina läppar
dansande från sten till sten
dansande från sten till sten.

Den ena är sprucken i ryggen
och omsydd två eller tre gånger:
den andra smälter av sig själv den här terminen
i flod på flod av svett.

En ny klänning åt mig!

Det är min enda bön därhemma
Det är den enda önskan jag har
(dessa förhoppningar i eldskrift
på en blå och fjärran himmel!)

– Även om i en dröm jag finge en
kommer jag även nästa termin
ända hit till skolan
för att bära hem den rikedom
som kunskapen skänker
Ja, magistern...
dansande från sten till sten
dansande från sten till sten
med leendenas leende
på mina läppar...!

Illustrationerna till de tre senare dikterna är tagna ur John Davy: *An account of the interior of Ceylon and of its inhabitants. With travels in that island. London 1821.*

Den studerande flickan och den underbara lampan

av *Parakrama Kodituwakku*

Medan natten sover djupt
håller du dig vaken
med din bok
i nattdräktens veck...

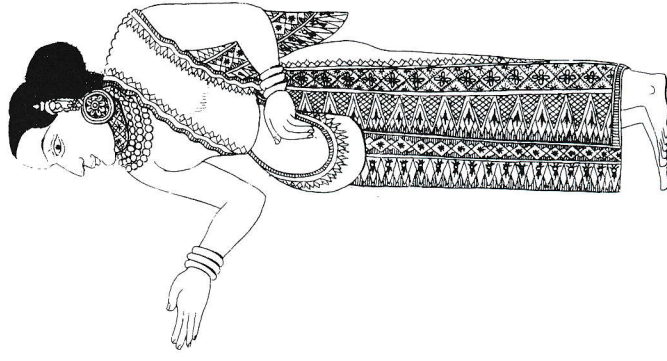
Efter klockan tio
är det släckning i internatet.
Lågan från din nattlampa
lyser upp sidorna.

Långt långt borta
en efter en
slocknar de dåsiga stjärnorna...

Någonstans ifrån
strömmar tonerna in
från buddhistprästernas
natliga tacksägelsemässor
och det känns som klasar av stora vita blommor
som sveps om kroppen...

Du håller dig vaken med boken
och läser om
människlighetens strider förda utan sömn,
dess kamp.

Det är inte bröllopsnatten
du blir kvinna
utan i natt när du lär dig människans historia
och hamnar mitt i vår morgondag!

Å, kära sol, stanna en stund

av Parakrama Kodituwakku

Far arbetar ännu
Tidigt uttröttad
vilade jag mitt huvud
mot fältets gröna golv
och stirrade ut i fjärran

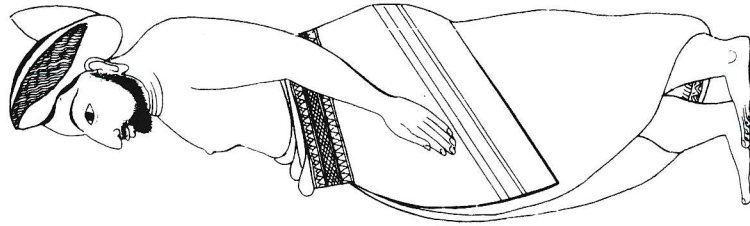
Som försilvrade knivar
sticker grässtråna upp
längs skjortärmen
strövar en röd myra
fågelnäbbar öppnas
och en sång faller ut
gör ett snitt i jordskorpan
Bindu-blommorna slår ut.

Solen närmar sig vördnadsfullt
skänker som gåva sin saffransfärgade gula.

Å, sol, stanna en stund
så talar min tanke, som ett barns;
Å, kära sol, stanna en stund.

Vägarna är bara till hälften dragna
breven skrivna bara till hälften
bara halvvägs är sången sjungen
Boken är oläst, ännu många sidor kvar
resan har bara börjat, vägen är ännu lång
och blommorna bara halvvägs i sin blomning.
Ge oss tid att lägga tak på huset
otaligt allt som vi har kvar att hinna.

Å, kära sol, stanna en stund.

Dikterna är tolkade från singalesiska till engelska av Susil Sirivardana; från hans engelska översättningar har Per Helge tolkat dem till svenska.

F.C. Ball.

Helvetet och dess arbetare

Robert Tressell och The Ragged Trousered Philantropists

av Lars Åke Augustsson

■ En fattig engelsk måleriarbetare skrev den bok som kanske vann valet åt Labourpartiet 1945. Robert Tressell kallade han sig, Robert Noonan var hans verkliga namn. Boken är en kollektivroman och arbetarskildring, och fyller därigenom ett stort behov i England, så fattigt på genuina arbetarskildrare.

Medan boken har blivit en av Englands mest spridda under 1900-talet, har författaren förblivit märkligt okänd. Om orsakerna till detta berättar Lars Åke Augustsson i en inträngande skildring av Robert Tressells liv och verk. Texten har tidigare legat till grund för ett radioprogram, sänt i Sveriges Radio den första maj 1980.

1.

I somras reste jag till Hastings vid Engelska Kanalen för att betala en gammal skuld.

Häromåret redigerade jag en bok om progressiva utländska författare (*Våra författare* 2, Kulturfront 1975) och en av mina uppgifter var att finna ytterligare material om de författare som presenterades. Men varken i den slitna pocketutgåva av romanen med det märkliga namnet *The Ragged Trousered Philantropists* (vars ägare var Jan Myrdal, och

den som satte igång alltsammans) eller i de litteraturhistoriska handböckerna fanns något annat om dess författare Robert Tressell än att han förmodligen var en socialistisk måleriarbetare som dog någon gång i seklets början.

Just som jag sammanbitet börjat finna mig i att ha gått bet råkade jag på Kungliga Biblioteket snubbla över en notis i den brittiska nationalbibliografin. Notisen sa att författarens namn var Robert Tressell, pseudonym för Ro-

bert Noonan, att det fanns en fullständig utgåva av romanen som var långt större än den pocketvolym tryckt på fyrtioalet som jag sett. Med slumpens vanliga precision fogade det sig så, att en kompis på besök i Köpenhamn hittade just denna fullständiga utgåva i en färsk engelsk pocket och köpte med sig alla de exemplar han kom över. Över en helg slukade jag de nära sexhundra tättryckta sidorna. Det var en fantastisk bok.

Vad göra? Boken jag redigerade skulle snart ut. Eva Adolfsson som presenterade Tressell tog del av de nya fynden men hade inte tid att läsa den fullständiga versionen utan skrev blott ett tillägg om manuskriptets öden. Men jag visste redan då att någon gång måste jag skriva hela historien om Robert Tressell och hans bok. Det var skulden jag hade att betala.

2.

Det var till Hastings måleriarbetaren och dekoratören Robert Noonan kom år 1901. Det var här han under namnet Robert Tressell skrev sin roman.

Han kom inte ensam hit. Med honom var hans dotter, hans syster och hennes son. De skulle alla leva på vad han kunde arbeta ihop i denna redan då lite nergångna stad för pensionärer och turister, en stad helt utan industrier. Men hit hade han sökt sig därför att hans chanser att överleva ändå verkade bättre härnere vid havet än uppe i industridistriktet. Robert hade en stark vilja men ett svagt bröst; han hade tio år kvar att leva.

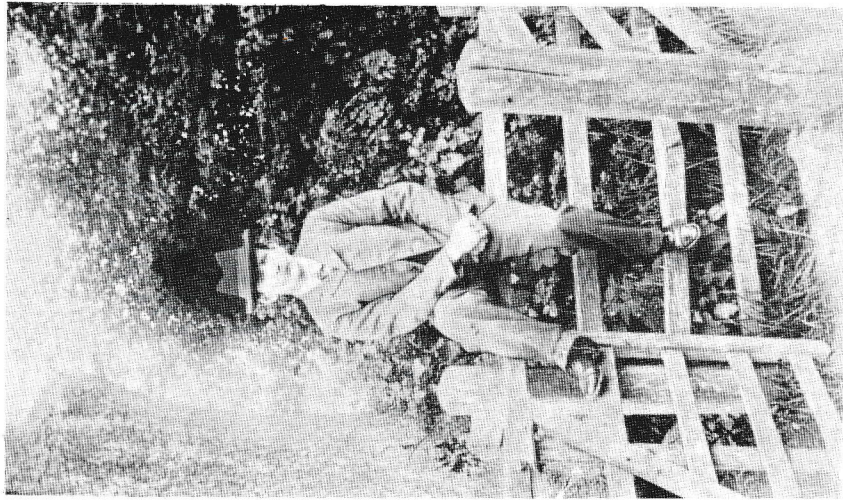
Vem var han? Inget är säkert. Men F.C. Balls efterforskningar, på vilka denna och alla andra texter om författaren baserar sig, tycks visa att han föddes 1870 och växte upp i Dublin. Han var ett av flera utomäktenskapliga barn i ett förhållande mellan hans då ogifta mor och en betydligt äldre pensionerad polisinspektör. Robert hade alltså tillhörighet i både medelklass och proletariet. *Han hade något att jämföra med*, något som tidigt gjorde honom klarsynt. Han fick mera att jämföra med. Tidigt lämnade han hemmet och drogs med i rushen till Sydafrika där guldfelet utanför Johannesburg nyligen upptäckts.

göra jobbet så bra som möjligt, han studerar och provar och förkastar sig fram till det allra bästa. Han arbetar absolut inte för den obildade kapitalist som äger huset, inte heller i första hand för pengarna, utan han arbetar för arbetets egen skull och för sin egen stolthet.

Robert visste vad han kunde och var stolt över det, och han måste ha sett hur illa det stod till med arbetarnas egen rörelse. Fackorganisationer fanns inte som mer än tandlösa sällskap.

Ansätserna till socialistpartier hade stannat vid ansatser och till liberaler och konservativa fanns inga verkliga alternativ. Och i en stad som Hastings fanns som sagt inte ens några industrier. Robert var beläst och berest men dit han nu kommit blev han av förmännen betraktad som en omyndig unge som måste övervakas (i sin bok skulle han med djup insikt odödliggöra förmännens elände i figuren Hunter, kallad *Misery*, "Eländet"). Men vad som värre var: han fann sig omgiven av arbetskamrater som fann sig tillrätta i och till och med försvarade tingens och samhällets ordning. Inget under då att han i sin bok framför allt skulle rikta elden mot arbetarnas egna fördomar, visa att det är de inre bojorna som håller klassen nere.

Inget under heller att han deltog i det organiserade socialistiska arbetet när det äntligen kommer i gång i Hastings efter de färsartade parlamentsvalen i januari 1906 – han skildrar dem mördande sanningsenligt i boken – och efter Labours viktiga kongress i februari samma år. Labour bildades ju år 1900 av en rad olika organisationer och inte förrän långt senare införde man individuellt medlemskap. När Robert och hans kamrater i september 1906 samlades på puben *The Cricketers* var det för att bilda en grupp av *Social Democratic Federation* som var den kanske mest militanta strömningen inom Labour. Men snart nog var också denna rörelse splittrad på smärre frågor, snart fanns också i Hastings flera olika arbetarorganisationer men inget riktigt parti. Robert såg att socialismen ännu på länge inte skulle vara något alternativ; ändå fanns inga andra än just dessa arbetare, lurade av konservativ pompa eller liberala löften, som kunde

Robert Tressell 1908.

genomföra socialismen. Tidigt måste tanken ha vaknat hos honom att ge sina tankar och argument en genomarbetad form: tidigt måste tanken på Boken ha vaknat.

Ty om hans lägenhet var fattig på möbler var den rik på böcker. Han kände de stora borgerliga engelska realisterna, Fielding, Smollett, Dickens likaväl som de i sin tid revolutionära poeterna som Shelley och Byron. Han var socialist och konsthantverkare och var självfallet påverkad av de konstnärer som tillhörde de viktigaste namnen i den brittiska arbetarrörelsens historia: Walter Crane och William Morris. Särskilt måste Morris, som också var utopisk romanförfattare och konstfilosof med öga för den dekorativa konsten

talat till Robert, liksom esteterna John Ruskin med sina skoningslösa domar över kapitalismen och dess förfylning. Men favoriten bland alla författare var Jonathan Swift, irländaren och den obarmhärtigt klartsynte satirikern.

De som kände Robert minns också hans språkliga begåvning. Dottern Kathleen ville minnas att han kände till sju språk, kanske latin och grekiska förutom dem, franska talade han i alla fall flytande. Hon och andra talar också om hans brinnande intresse för flygning. Den enda text, förutom romanen och ett brevfragment, som finns bevarad av hans hand är en artikel om luftskeppets utveckling som han illustrerat med egna teckningar. Förmodligen blev den aldrig tryckt. Han byggde också ett eget luftskepp, en modell sex fot lång, och försökte intressera pressen och inflytelserika personer för sina konstruktionsidéer. Efter tillräckligt många misslyckanden förstörde han modellen och vad som återstår är bara ett par skisser.

Robert var arbetare och konstnär. Arbetskamraterna gav honom smeknamnet "Rafael" och tydligen var det med glädje han avfirman mottog uppdraget att dekorera St Andrews kyrkan i Hastings. Det var ett jättearbete med mycket överdittimmar och tusentals bokstäver och andra schabloner – dem gjorde han själv – för att fylla väggarna: ett arbete som då och då avbröts av isikna diskussioner med kyrkvaktmästare som försökte omvända honom till den rätta tron; men det var ateisten Robert ett arbete i människornas och skönhets tjänst. Ett arbete som gav honom en penning i timmen utöver de vanliga sju pennen.

Naturligtvis använde han sina yrkeskunskaper i den politiska kampen. Som den gången han målade ett sandwichplakat för ett socialistmöte, för vilket plakatbäaren, också en yrkesman, blev hejlad av polisen. Med underbar logik försvarade sig då bäaren att fastän plakatet verkligen stred mot hans, en engelsk undersåte som visste sin plats, egna uppfattningar hade han aldrig fått så bra betalt för ett jobb! Och liksom Owen i romanen älskade Robert att rita diagram och bilder i sanden, på väggar och på papper för att illustrera sina tankar.

per, är det inte vad man kallar sådana som skänker en slant till de behövande? Jo. Och filantroper är just vad författaren menar att arbetarna är, arbetarna som låter andra ta hand om sina rikedomar och själva förblir fattiga.

Robert, som i sin roman vävt in så mycket av figurer, händelser och miljöer från Hastings och St Leonards valde att kalla sig Tressell – en felstavning av *trestle*, en sådan där bock över vilken man lägger plankor och som hör till byggnadsarbetarnas vardagsredskap.

Han lät göra en plåtåda för sitt manuskript som omfattade nära 1 700 kvartosidor, och han skickade lådan till förläggarna. Tillsammans med sin älskade Kathleen dagdrömde han om vad de skulle göra med pengarna de skulle tjäna; först göra en jordenruntsa, inte på någon lyxkryssare utan med en vanlig lastbåt, och sen fick de se. När manuskriptet kommit tillbaka från tre förlag som ville ha det maskinskrivet innan de kunde reflektera på att läsa det, la Robert det åt sidan och började desperat söka utvägar ur det armod som nu hotade.

Kanske var det ett sista förtvivlat försök att rädda livet eller kanske bara som ännu en dröm om att fly det oundvikliga som han beslutade sig för att de skulle emigrera till Kanada. I vart fall var det i augusti 1910 som han lämnade Kathleen vad de hade kvar av ägodelar, bland dem det förbannade manuskriptet i sin plåtåda, och tog tåget till Liverpool för att arbeta ihop till resan. Hans eget bagage var bara verktygen, arbetsproverna och några bilder av William Morris.

Kanske fick han några jobb, kanske inte. Hans nästa säkra adress är i alla fall *The Royal Liverpool Infirmary*. *Infirmary* var det nya officiella namnet för vad som dittills kallats *workhouse*: fattighuset. Nu var han själv där, dit Jack Linden, Philpot och de andra gamla arbetarna i hans bok alltid fruktade att komma.

Härifrån skickade han det enda brev som finns bevarat av hans hand, om än bara som ett fragment. Det är naturligtvis till Kathleen:

"sen du försvann ur sikte på perrongen har jag inte tänkt på annat än dig och världen tycks mig vara en förfärlig plats efter-

Huset där Robert Tressell skrev *The Ragged Trousered Philantropists*.

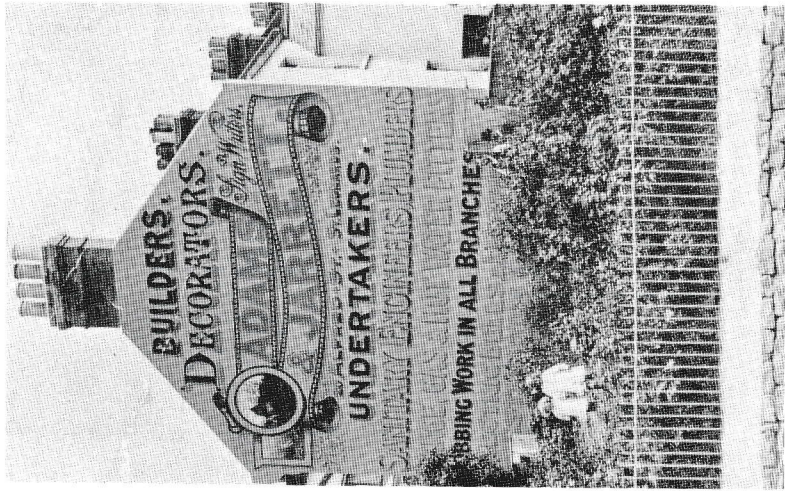
som du inte är här. Jag kan inte här skriva allt jag känner och vill tala med dig om men skulle det så vara att vi måste för alltid leva åtskilda – då skulle jag mycket hellre föredra att inte leva alls...

Je vous aime toujours
(Jag kommer alltid att älska dig)
Pappa"

Tredje februari 1911 fick så Kathleen telegrammet från Liverpool: "Er far dog 10.15 i går kväll." Robert blev kvar i Liverpool, i en fattiggrav med tolv andra.

3. Kvar fanns boken: *The Ragged Trousered Philantropists* med undertiteln "En historia om tolv månader i helvetet, berättad av en av de fördömda och nedtecknad av Robert Tressell."

Romanen spelar i den medelengelska staden *Mugsborough* ("Bovköping") behärskad av "de 40 rövarena", det vill säga de aktade samhällets stöttepelare som bär dubbeltydiga

Husgavel dekorerad av Robert Tressell.

namn i stil med *Snatchum* ("Snodom"), *Didlum* ("Luradom") och *Rushton* ("Bråttom"). Genom att varva romanens huvudhandling med interiörer från alla stadens miljöer, från stadsfullmäktige och kyrkan och hemmen, och ge läsaren lektioner i stadens historia och organisation, visar författaren på en värld där profitten härskar på alla plan och tar alla i sin tjänst.

För Tressell, lika lite som senare för den likaledes didaktiske och ironiske B. Traven, är det aldrig fråga om att smygga sina ställningstaganden på läsaren. Det är aldrig fråga om annat än att han vänder sig till läsande människor.

Men från första början står arbetarna i handlingscentrum; det kollektiv av byggnadsarbetare som i första kapitlet är sysselsatta med att renovera en gammal överklassvilla. De re-

noverar; de river inte ner och bygger nytt. An *Imperial Banquet*, "En kejserlig bankett" heter första kapitlet och dess ironiska titel syftar på arbetarnas usla matrast bland skitigt byggnadsbräte och på den första av de många diskussioner kring fattigdomens orsaker som återkommer i boken.

Här träder Owen fram, socialisten som för en ojämn kamp mot de andras fördomar, och här träder en rad andra representanter för viktiga strömningar inom klassen fram. Där är den falskt hjärtlige basen *Crass*, ("Krass, dum"), den religiöse hycklaren *Slyme* (av *slyme*, slem), där är den åldrande och ängsligt underdånige Jack Linden. Där är de hyggliga men vacklande Easton och Philpot, och där är den tyste och mystiske Barrington. Över dem alla vilar hotet att förmanen *Hunter* ("Jägarren") när som helst kan komma smygande.

Ja, där har vi redan från början satarna i helvetet. Och redan från början bryter Tressell som sagt mot mångt såväl konservativt som förment radikalt estetiskt recept genom sin häftighet, bitterhet och öppenhet. Men Tressell är en konstnär stor nog att skapa sin egen estetik. De snabba skisser han tecknar i första kapitlet ägnar han sedan hela romanen åt att utarbeta, vad som för en mindre konstnär skulle varit en slutpunkt blir för honom en utgångspunkt, och det ohyggliga resultatet blir att Tressells helvete är befolkat av levande människor. Hunter och Crass är inte bara fängvaktare utan själva fångar, Slyme blir ett märkligt porträtt av det dallrande kräket och hans livslögn. Men också Owen med all sin socialism och alla sina förnuftiga argument är ingalunda okritiskt skildrad. Varför går han inte till stormens med mera urskilning, varför måste han nödvändigtvis pressa in hela sin världsbild i varje diskussion, ser han inte att han är en Don Quijote? Och Philpot blir Don Quijote Owens Sancho Panza och till sist en gripande tragisk skildring av det goda hjärtats öde i profitens värld. Förhållandena hemma hos Linden, Easton och Owen blir exempel på hur alla, också hustrur, barn och gamla lever i Mugsboroughs unkna luft.

Tressell visar ett befolkat helvete och ett helvete som är möjligt att förstå. Han lutar på

sina läsare att de ska låta sig övertygas av hans vittnesmål liksom Owen trots sina ständiga misslyckanden och egna brister om och om igen drar sina exempel, liknelser och ritar sina diagram för de motvilliga arbetskamraterna.

I romankonstens utveckling kan man säga att *The Ragged Trousers Philantropists* är en felande länk mellan den borgerliga och kritiska realismen hos till exempel Dickens och en modern realism från socialistisk ståndpunkt. Med en radikal borgerlig realism har Tressell sin bredd och sin tilltro till fornuftet gemensam, men han går utöver dess ramar. *The Ragged Trousers Philantropists* är vad gäller formen en kollektivroman, där de agerande inte bara ses som individer utan som delaktiga i grupper, strömningar, klasser i samhället; som skilda åt eller förenade av det klassamhälle som det först i och med att kapitalismen skapat proletariet blivit möjligt att övervinna.

Men viktigare än denna nya form är att Tressell alltså intar en helt annan ståndpunkt än de tidigare stora realisterna; hurpass viktig som det först i och med att kapitalismen skapat proletariet blivit möjligt att övervinna. Men viktigare än denna nya form är att Tressell alltså intar en helt annan ståndpunkt än de tidigare stora realisterna; hurpass viktig som det först i och med att kapitalismen skapat proletariet blivit möjligt att övervinna. Men viktigare än denna nya form är att Tressell alltså intar en helt annan ståndpunkt än de tidigare stora realisterna; hurpass viktig som det först i och med att kapitalismen skapat proletariet blivit möjligt att övervinna.

London eller Upton Sinclair var kända – och

hur föräldrade ter sig inte deras böcker jämför-

da med Tressells! – och innan B. Traven ens

emigrerat från Tyskland till Mexiko. Kanske

är Tressells roman den första verkligt stora

där det arbetande folket inte ses uppifrån; inte

med fruktan, som hos Balzac, inte heller med i

och för sig sympatisk medkänsla som hos

Dickens, inte heller romantiserat som hos Tol-

stoj; Tressell ser sina arbetare i ansiktet ty han

är en av dem. *One of the damned*, en av de

fördömda.

Därför är tonen i *The Ragged Trousers*

Philantropists så osentimental, ofta bitande

och elakt kritisk mot arbetarna själva. Ty det

är av dem han kräver något. Det är de sina han

försöker provocera, ge dem en örfil så de vak-

nar upp och inser sitt människovärde och ser

det elände de själva lever i och dömer sina

barn till. Han är en av dem och han kan inte

välja sig några andra arbetare än dem som

faktiskt finns, även om de fyller honom med

desperation.

Häri Sverige där vi är lyckliga nog att äga en rik tradition av arbetarlitteratur kan vi, som Eva Adolfsson gör i sin presentation i *Våra författare 2*, göra jämförelser med den kritik som författare som Ivar Lo-Johansson, Kurt Salomonsson – man kunde tillägga Martin Koch, Moa Martinsson – riktat mot arbetarna från arbetarnas egen ståndpunkt. I likhet med dem är det med denna låt oss säga proletära moralism som Tressell når sina bästa konstnärliga resultat.

Annorlunda skildrar Tressell överklassen. Självfallet ser han den underifrån, men från detta perspektiv ser han dem med en överblick de själva inte äger. Självfallet är han kritisk mot dem men han hoppas inget av dem. Även om kapitalisterna sitter fast i systemet också de, kan de inte av egen kraft bryta sig loss. Han visar överheten som just så stupid, lysten och inskränkt som den måste vara för att hålla sig kvar däruppe; men i den till en början så hemlighetsfulla Barrington, den figur som tillsammans med Owen lånat mest av Roberts egna drag, visar han hur de bästa och hederligaste inom bourgeoisie kan bli till nytta för arbetarklassen om de bryter med sin egen tillvaro.

På samma dialektiska vis behandlar han frågan om religionen. Han ser kyrkorna och prästerskapet i allmänhet som förljugna advokater i det beständes tjänst, men i den vackra julschildringen visar han också sin blick för den kristna lärans värden. Han är ateist men han är också humanist.

När Tressell visar arbetet som en förbannelse till vilken man kalla och våta morgnar måste traska kilometervis i trasiga skor, och när han skildrar arbetarnas fusk och angiveri, är det därför att han känner den stora lyckan i ett fullgott arbete. Han vet att arbetet är livets salt, därför hatar han prostitutionen av arbetet.

Det är således Tressells djupa övertygelse att livet skulle kunna vara så mycket bättre som gör *The Ragged Trousers Philantropists* till en så bitter och hatisk roman men också till en roman där man känner ett levande hjärta dunka. Författaren är en utopist som aldrig tillåter sig att fly från här och nu och de människor av vilka allt beror. Robert, som skrev om

flygning och byggde luftskepp, visste att det svåra med flygning inte var att befinna sig i luften utan att lyfta från marken och åter ta mark.

Han visar oss att så länge det finns förtryck-are och förtryckta kan ingen vara lycklig. Owen får blodstörtning, Philpot dör och Eastons åkrenskap går i kras, men det är inte bara Mugsboroughs arbetare och deras barn som drabbas. Basen Crass stjal sig till cancer, Hunter hetsar och hatar sig själv in i självmordet, och i en underbart absurd historia flyger den föränte prästen *Belcher* (av *belcher*) i luften av sina inre gasers tryck.

Från Mugsborough finns inga andra vägar ut än dem människorna själva skapar sig. Det är den skoningslösa och hoppfulla summan av de trasiga filantropernas bok.

4. Men utan människors arbete skulle manuskriptet inget betyda. Och där fanns Kathleen. Efter Roberts död begav hon sig till London för att arbeta en tid som barnflicka och hushållerska, men hon väntade ännu på att resa till Canada. Hennes barndomsvän och fästman Paul hade rest över och skulle skicka henne biljett. Bland hennes få ägodelar drog den stora plådan till sig hennes matmors intresse. När denna fick veta vad innehålllet var berättade hon det för grannfrun som kände en miss Jessie Pope som skrivit för barn och som kände några förläggare.

Så kom det sig att miss Pope, denna problematiska kvinna i detta problematiska manuskriptets historia, läste vad Robert skrivit och fann – som hon senare skrev i ett förord – "ett märkligt mänskligt dokument". Förläggaren på The Richards Press läste också och gav miss Pope i uppdrag att med saxen och klisterburken hyfsa till det ohövsade manuset. Som man kunde vänta blev det oftast de fränaste avsnitten som föll offer för saxen, som det kusligt komiska kapitlet om hur likstiffrorna stjal lik av varann, liksom också de avsnitt där det talas om socialismens slutliga seger.

Popes version slutar med Owens självmordstankar i stället för originalmanuskriptets vision om en ljusare framtid. Miss Pope

tyckte synd om arbetarna. Hon strök nära hälften av Roberts text men den bok som faktiskt kom ut i april 1914 väckte ändå ett visst uppeende. Månaden därpå kom en andra upplaga och senare samma år kom boken ut i USA.

Då befann sig Kathleen redan i Canada. För alla rättigheter till boken hade hon av förläggaren Grant Richards fått 25 pund. Naturligtvis en spottstyver i denna löande affär men för henne mer än en dubbel årslön; och så hade ändå hennes far Robert med sitt arbete hjälpt henne komma till Canada.

I Amerika förblev hon länge, utan att veta mycket om bokens öden. Det hände ju också en del annat i världen detta år 1914. Med världskrigets utbrott i augusti verkade bokens korta blomning vara över: den allmänna chauvinistiska yran var dålig jordmån för Roberts nyktra och bittra socialism.

Men boken var tåligare än så. När den brittiska arbetarrörelsen framemot 1917 åter börjat röra på sig, såg den affärssinnade förläggaren möjligheten av en lågprisutgåva av boken direkt riktad till arbetarpubliken. Fram med miss Pope med sax och klisterburk att ytterligare förkorta den förkortade utgåvan!

Men det säger en hel del om bokens kvaliteter att den fortfarande innehöll så mycket av nödvändiga sanningar, att den fortsatte tryckas om vart och vartannat år, fyra gånger innan 1926, förmodligen översattes både till tyska och ryska under tjugotalet, kom i nytt lågprisutgåva 1927, 1935, 1938, 1943... Då hade också Penguin börjat trycka sina billiga pockeditioner av boken i april 1940, maj 1940, januari 1941...

Bokens läsare kunde snart räknas i hundratusental, kanske miljoner. Säkert är att de flesta av dem inte gick till den vanliga bokhandeln och köpte boken; i likhet med en annan folksklassiker, John Bunyans *Kristens resa*, levde den i årtal sitt liv utanför de litterära institutionerna. Den spreds genom de politiska och fackliga organisationerna, den lånades runt på arbetsplatserna.

I *Borstalpojken* berättar Brendan Behan om hur boken i Dublin kallades "målnarnas bibel" och hur förmän och basar kallades upp efter

Crass och Hunter; Alan Sillitoe, en av Englands få bra arbetarskildrare efter Tressell, fick som flygsoldat i Malaya låna den av en kompis som sa att: "Här är boken som vann valet åt Labour -45".

Men om allt detta visste Kathleen föga. Hon levde ett oroligt liv, och sen hon skilt sig från barndomsvännen spred han för hennes vänner och släktingar i England ut att hon omkommit i en bilolycka 1918. Sådan var den officiella sanningen ända fram till 1967 när en tidning fick tag i historien att hon levde och sedan 1962 åter bodde i England. Anledningen till intervjun var närmast den bittra historien om att författarens egen dotter inte kunde se *The Ragged Trousered Philantropists* som TV-teater eftersom hon inte hade råd att hålla sig med TV-apparat.

Något hade hänt. Och det mesta som hänt var förbundet med namnet Frederick Cyril Ball.

5. När den unge gasverksarbetaren Fred Ball från Hastings engång under andra världskriget fick låna *The Ragged Trousered Philantropists* läste han den med stort igenkännande. Han gick snart till biblioteket för att låsa mera om den märklige författaren, men fann naturligtvis inget.

Det han fann av fakta om bokens författare var det som Roberts gamla arbetskamrater i Hastings kunde minnas. Men snart skulle också de vara borta. Fred skrev ner deras minnen, han annonserade efter flera uppgifter om författaren och boken, han skrev brev till Grant Richards och förhörde sig om möjligheterna att få köpa originalmanuskriptet.

Richards svarade att han inte längre själv hade manuskriptet i sin ägo, men han skulle höra sig för där det fanns. Skulle ett bud på femtio pund vara tänkbart? Priset var ouppnåeligt, både för Fred Ball och för kommunistpartiets museum, till vilket han vände sig för att få hjälp. Men utan pengar och med brinnande intresse fortsatte Fred ändå sina förhandlingar tills han en dag fick brev från någon som uppgav sig äga manuskriptet och som ville ha 300 guineas. Alltså dryga sex gånger de ouppnåeliga femtio punderna.

One Of The DAMNED

På det svarade inte ens Fred. Ett år hann sen förflyta, kriget hann ta slut och Freds kompisar kom hem med muckarpengar. För dem visste nu Fred användning, ty en dag fick han ett nytt brev från den mystiske manuskriptnehavaren: 75 pund. Till slut enades man om ett pris av 60 guineas och om att mötas en viss septemberdag 1946 i nedgången till tunnelbanestationen Elephant & Castle i London. Mannen kom. Över ett bord på ett närbeläget tefik bytte pengar och manuskript ägare. Fred var åtskilliga lånade pund fattigare men ett mästerverk rikare.

Han hade fått en mission: att få ut detta mästerverk i oavkortat skick. Men det visade sig lättare, under de år som närmast följde, att skriva den första boken om Tressell än att få ut Tressells bok. The Richards Press var inte intresserade av annat än att trycka om sin löande förkortade version, och andra förlag var inte intresserade eller hade inte råd att

köpa de rättigheter som en gång kostat Grant Richards 25 pund.

När Fred Ball i den fräna *Tressell of Mugsborough* la fram sina resultat och talade om att originalmanuskriptet fanns i hans ägo och hem, kom från hela Storbritannien författare, arbetare, studenter att sitta vid hans köksbord och läsa. Läsa den bok över vilken en förläggares förbannelse tycktes vila.

Efter år av förhandlingar, efter halva löften från fackligt håll om hjälp med spridningen, efter ännu sju sorger och sjutton bedrövelser kunde Lawrence & Wishart 1955 äntligen ge ut boken. Resten är historia, som det heter. Boken säljer stadigt både i bunden form och i pocketutgåva, den är översatt till ryska, bulgariska, tyska, tjeckiska, japanska, översättningar till franska och swahili lär vara på väg. Den har dramatiserats för scenen och för radio – av Fred Ball – och det var alltså TV-spelet på grundval av boken som fick Kathleen att återuppväcka de döda.

Då började också Fred att planera en ny bok om Tressell. Under åren hade också ett par andra böcker kring *The Ragged Trousered Philantropists* hunnit komma ut. (Se efterföljande litteraturförteckning.) Efter att ha forskat fram massor av nytt material och efter långa samtal med Kathleen kunde F.C. Ball äntligen skriva den stora och definitiva biografien om Robert Tressell och hans tid och han gav den namnet *One of the Damned*. "En av de fördömda".

6. Jag satt på biblioteket i Hastings och sträckläste *One of the Damned* och allt annat material som fanns i den inte alltför tjocka mappen om Robert Tressell. Under tiden dunkade i huset bredvid en tryckpress fram nya exemplar av *The Hastings & St Leonards Observer*, *The Obscure* ("Förmörkaren") i Tressells bok. Med saknad slutade jag läsningen och frågade bibliotekarien efter mera.

– Tja, ni kan ju ringa till mister Ball och fråga.

Fred Ball stod i telefonkatalogen. Jag ringde, han var hemma, jag var välkommen.

Den unge gasverksarbetaren hade åldrats till heltidsförfattare i närheten av pensionså-

– I tjuoett år arbetade jag åt gasverket, men sen 1965 har jag skrivit för mitt levebröd. När Fred berättade var han lika frisk och salt som i sina böcker om Tressell och som han visade sig vara i den bok han gav mig, sin storlaget enkla och underbart roliga barn-domsskildring *A Breath of Fresh Air* ("En nypa frisk luft").

Tillsammans med sin livskamrat och arbets-kamrat Jacque berättade han om nätter av sorteringsarbete med Tressells misshandlade manus. Vilken var Roberts egen sidnumrering och vilken var förläggarens? De berättade om hur de svettats över tecknandet medan de ångade loss överklitrade papper och om hur de kisat mot lampan och i handspiegeln för att läsa de överstruktura partierna. De talade om läggande av pussel för att få de sönderklippta sidorna samman och arbetet på att återvinna Roberts eget språk med dess dialektala skrovlighet från den välmenande missens och den orolige förläggarens rättelser.

Och de berättade med ironi hur det officiella Hastings ännu föredrar att inte låtsas om existensen av *The Ragged Trousered Philantropists* och deras krönikör.

– 1970 rev man St Andrewskyrkan. Vi och några andra entusiaster fick i elfte timmen och efter att ha tagit ut varsin olycksfallsförsäkring i nåder försöka rädda vad som räddas kunde av Roberts stora dekorationsarbete. Vi drog i stora larmet, fick hit huvudstadspress och BBC, och vi fick en signatur *Old Hastonians* att på insändarplats angripa allt detta nonsens kring Robert Tressell och hans värdelösa målningar. "Vad gott har han någonsin gjort Hastings? Han baktalade vår stad och dess invånare." Jodå. Medan rivningsarbetet pågick omkring oss och med vad medel vi hade, tejp och papper, lyckades vi rädda en del av vad som räddas kunde. Vi bröt loss putsen i fyrkantiga segment, numrerade dem och var-enda flisa förutom och la dem i lådor. Där ligger de ännu efter nio år i väntan på att stan ska få ett stadsmuseum.

Ja, att umgås med Robert Tressell skärper ens sinne för tillvarons ironier. Men än mer är det att umgås som sätter i gång ett arbete och en oro hos läsaren. Våra diskussioner drar ut

och kvällen blir allt senare, vi talar om arbetarna och kulturkampen och Tressell, vi talar om England och socialismen och Tressell, vi talar om vad som kallas socialism ute i världen och om Robert Tressells vision.

Ty det *The Ragged Trousered Philantropists* ger sina läsare är något att jämföra med. Därför är denna bok så djupt oroande. Är det så här svart? Eller hur mycket har vi lyckats sänka temperaturen i helvetet? I den engelska sommarnatten frågar vi oss hur mycket närmare vi kommit visionen på de sista sidorna i Robert Tressells stora roman:

"De mörka skuggor som svepte in gatorna och för en tid dolde den grå och sorgsamma anblicken av fattigdom och lidande i skymundan, och de hotfullt svarta moln-massor som hopades på den stormiga him-len, tycktes typiska för den Nemesis som nu kom över det kapitalistiska systemet. Detta system som nått det yttersta av mot-bjudande orättvisa och av grymhet, och nu allt snabbare föll samman i ruiner; oundvikligen dömt till undergång, ty det var så alltigenom ont och avskyvärt, oundvikligen dömt att för alltid gå till bot-ten, fördärvat av oförnuft och förbannat av självskhet; och dess minne skulle alltid uppväcka skräck och fasa.

Men ur dessa ruiner skulle säkerligen det kooperativa samfundets byggnader resa sig. Mänskligheten vaknade från slaveriets och sorgens långa natt och reste sig ur det damm och grus där den så länge legat flat, och såg äntligen uppåt mot ljuset som trasa-de sönder och skingrade de mörka moln-som så länge dolt dem från himlens anlete. Ljuset som kommer att lysa över fosterlan-det Jorden och lysa upp de förgyllda husku-polerna och glittrande tinnarna på framtiden städer, där människorna skall leva samman i sant broderskap, god vilja och lycka. Det gyllene ljus som kommer att stråla över hela den lyckliga världen från socialismens sol."

7. Den ljusa bilden av framtiden, dess patetik och gripande hopp förföljer en. De mörka bil-

derna av förtrycket likaså. Jag går kring i Hastings och söker efter de minnen av Robert Tressell som ännu finns kvar. Medan jag letar rätt på de smala husen i de oändliga engelska radhuslängorna där han alltid bodde högst upp där det var billigast, medan jag tar en öl på *The Cricketers'* där man bildade sin socialistorga-nisation och där arbetare i romanen super upp sina pengar, medan jag söker upp de ännu existerande firmor som tjänade bra på Roberts yrkesskicklighet följer mig hans ljusa och mörka bilder. Medan jag på bakgatan Alfred Street i St Leonards där Adams & Jarretts' gamla verkstad ligger på gaveln läser den halvt utplånade reklamtext för firman som är allt som återstår av dekoratören Robert Noonans arbe-te.

De frågor hans roman ställer består också i det valkampens och den vittrande välfär-dens Sverige jag återvänder till efter en tid i England. Frågorna om förtrycket och dess förbestånd, frågorna om socialismens möj-ligheter tystnar sannerligen inte när jag på hö-s-ten gör en reportageresa till länder som kallar sig socialistiska.

I oktober reser jag hem från Rumänien via Ungern. När jag byter tåg i Budapest kommer jag att dela kupé med ett par fågluffare. Hygg-liga engelska grabbar som visar sig komma från Hastings. Känner ni till Robert Tressell? Näää... Medan tåget duntrar vidare över pusztan talar jag dem och mig själv trötta om Mugsborough. Sen sitter jag tyst på min resa från ett land som fruktade att i socialismens namn invaderas och ockuperas och genom ett land som redan blivit invaderat och ocku-perat. Var detta Robert Tressells vision? Nej, det var bara hans helvete som blivit renoverat. Jag längtar hem till min familj och min dotter, av Tressell åter påmind om den skuld vi har till dem som ska befolka framtiden.

En bruksgrafiker

Carl Meffert/Clément Moreau

av Jan Myrdal

■ I Schweiz bosätter sig 1962 en åldrad konstnär. Det är den före detta tyske, sedermera argentinske medborgaren Carl Meffert, nu bortglömd i Europa efter nära fyrtio år i exil.

Grafikern Carl Meffert förmår dock att skapa sig en ny karriär på europeisk grund, nu som teater- och tidningstecknare.

Om denne ovanlige konstnär och människa skriver Jan Myrdal, att hans verk formar sig till en kamp mot fascismen och för en folkets kultur både i Hitlertyskland och i ett Argentina hotat av militärdiktatur. Carl Meffert har färdigställt flera uppmärksammade grafikserier och illustrerat en lång rad böcker.

I den essäsamling av Lu Hsun som Lennart Lundberg häromåret gav ut under titeln: *Hoppet tillhör framtiden* finns en essä som Lu Hsun skrev den 25 oktober 1932 till försvar för bilderböcker. Där heter det bland annat:

”För de unga konstadepternas skull ska jag här nedan nämna några verk med just kontinuerliga händelser, verk som gjorts av redan etablerade konstnärer från skilda epoker i träsnittets historia.

Först bör man nämna Tysklands Käthe Kollwitz. Förutom de sex träsnitt hon gjort till Hauptmanns *Vävarna* (Die Weber) finns det tre andra med titlar men utan förklaringar:

- 1) Bondekriget (Bauernkrieg), 7 etsningar;
- 2) Kriget (Der Krieg), 7 träsnitt;

3) Proletariatet (Proletariat), 7 träsnitt.

Carl Meffert blev känd i Kina för sina illustrationer till ”Cement”. Han är en ung och nyskapande konstnär, som också gjort fem träsnitt för den tyska översättningen av Figners ”Jakten på tsaren” (Die Jagd nach Zaren). Han har också gjort två serieverk:

1) Dina systrar (Deine Schwestern), 7 träsnitt och en dikt;

2) De beskyddade lärjungarna (originaltiteln okänd), 13 träsnitt.

Belgien har en konstnär som heter Frans Masereel. Som Romain Rolland var han i landsflykt under det stora europeiska kriget pga sin pacifism. Han har gjort fler träsnitt än någon annan, och alla hans verk finns i bokform, men utan titlar för de enskilda verken.” (s. 78)

Linoleumsnitt till B. Traven, ”Die Brücke im Dschungel”, 1979.

Vad Lu Hsun här skrev och de bilder han lät återge fick en väldig betydelse för den kinesiska konstens utveckling. Den kinesiska träsnittskonsten under trettio- och fyrtio-tal kom sedan under femtiotalet att starkt påverkas av den då radikala unga europeiska konstnärsgenerationen. Käthe Kollwitz och Masereel känner vi alla; men vem var den Carl Meffert som år 1932 var känd i Kina som en ung och nyskapande tysk konstnär vilken de kinesiska konstnärerna hade att lära av?

Carl Meffert föddes utom äktenskapet den 26 mars 1903 i Koblenz. Men hans fader, en konservativ och katolsk postjämsman övertog barnet från ogifta Gertrud Schmidt och gav det sitt namn. Senare placerade fadern barnet i en katolsk uppfostringsanstalt. Den unge Carl Meffert fostrades med prygel och böböcker. Vid krigsslutet flyr han femton år gammal från anstalten och går på rymsmen genom revolution och förvirring. Han kommer i kontakt både med revolutionära teatergrupper och med trasproletära förbrytargång. Fadern anmälde honom till polisen. Han kommer inför ständrätt och döms sjutton år gammal till tukthus. Först år 1924 slipper han ut ur tukthuset Wehr. Han är då 21 år gammal.

Han blir hantlangare hos en dekorations- och kyrkomålare. Han tecknar. Han ser för första gången modernt måleri; han fascineras av Otto Dix. Han kommer i kontakt med revolutionära skådespelare och författare. Egon Erwin Kisch inträtter sig för den unge dekoratören. Han får sina första illustrationsuppdrag och nu visar sig att Carl Meffert är något mycket sällsynt: den absoluta naturbegåvningen.

Han är politiskt och socialt förvirrad. Han är halvbildad och osäker men han besitter en absolut känsla för svärta och linje. Äldre konstnärer som Käthe Kollwitz, Heinrich Zille, John Heartfield och andra tar sig an honom. Emil Orlik, den tysk-böhmiske grafikern (1870-1932) som blev det tyska moderna färgträsittets skapare, tar tag i honom och undervisar honom. På ett par år mognar Meffert som konstnär och människa. 1927/28 publicerar han sina första linoleumsnittsserier (inte träsnitt som Lu Hsun trodde).

Han blir en ledande politisk grafiker. 1929 reser han till Paris för att arbeta åt Barbusse i dennes försök att trots de ortodoxa kommunismernas motstånd skapa en kulturfront mot krig och fascism. Han illustrerar i *Monde*. Från Paris flyttar han till det utopiskt socialistiska konstnärskollektivet i Fontana Martina på den schweiziska stranden av Lago Maggiore. Han gör starka grafiska blad mot poliseror; illustrerar sovjetiska socialrealister och bekämpar fascismen med bilder. 1932 börjar han arbeta åt den kommunistiska dagstidningen i Basel. Som Posada före honom skär han sina bilder direkt i blyet. Han skär aktuella bilder åt tidningen. Men han är utlänning. Han är emigrant. I Tyskland har Hitler makten. Polisen är efter honom. År 1935 lyckas han dock få visum till Argentina och reser som Clément Moreau, det namn han sedan dess begagnat.

I Argentina arbetar han som dagspressteknare och konstnär och lärare. Han illustrerar Hitlers "Mein Kampf" med talande satiriska bilder (vilket leder till att tyska ambassaden officiellt förklarar honom statslös). Han går in i det argentinska politiska och konstnärliga livet. Han ställer ut på olika ställen i Sydamerika. Han är professor i grafisk konst i Entre Rios i Chaco. Av den tyske emigranten har blivit en argentinsk konstnär som arbetar för en folkets kultur.

Men när han är på besök i Europa faller den representativa demokratin i Argentina. Den öppna militärdiktaturen tar vid. Han kan inte återvända. Det är 1962. Han bosätter sig i Schweiz som två gånger flyktig. I Europa är Carl Meffert bortglömd. Men man börjar uppmärksamma den äldre argentinske grafikern Clément Moreau som blir alltmer känd som teatertecknare efter det att Max Frisch sett hans teckningar till "Andorra" på Zürichs Schauspielhaus. Nu är han åter tidningstecknare. Men så börjar man upptäcka att Moreau och Meffert är samma person. Hans grafik ges ut i nya upplagor, utställningarna följer på varandra. Snart har han blivit lika känd och betydelsefull i Europa som han sedan 1932 varit i Kina och sedan 1935 i Sydamerika.

Ja, han är en märklig man med ett märkligt öde.

Fast viktigast dock det som Lu Hsun såg 1932; han är en nyskapande grafiker som förstår tala direkt till publiken med ren linje och klar svärta. En bruksgrafiker, har han kallat sig själv. Man kunde säga att hans öde visar att trots allt när den goda bilden fram trots alla tillfälliga konjunkturen.

Den mest omfattande presentationen av hans arbete återfinns i: *Neue Gesellschaft für Bildende Kunst/Kunstamt Kreuzberg, Berlin: Clément Moreau/Carl Meffert. Grafik für den Mitmenschen*, 324 s. Berlin 1978.

Man kan också begagna sig av:

Werner Mittenzwei. Carl Meffert, Clément Moreau. Ein Leben auf der Suche nach der Brüderlichkeit des Menschen, 144 s. inb. Henschelverlag, Berlin 1977. Några av hans intressanta illustrationer från trettiotalet

återfinns i en pocketboksupplaga: *Bernard von Brentano*, Berliner Novellen, Suhrkamp Taschenbuch nr 568, 1979.

Ett urval av hans satiriska illustrationer till Hitlers "Mein Kampf" har getts ut med förord av Max Frisch:

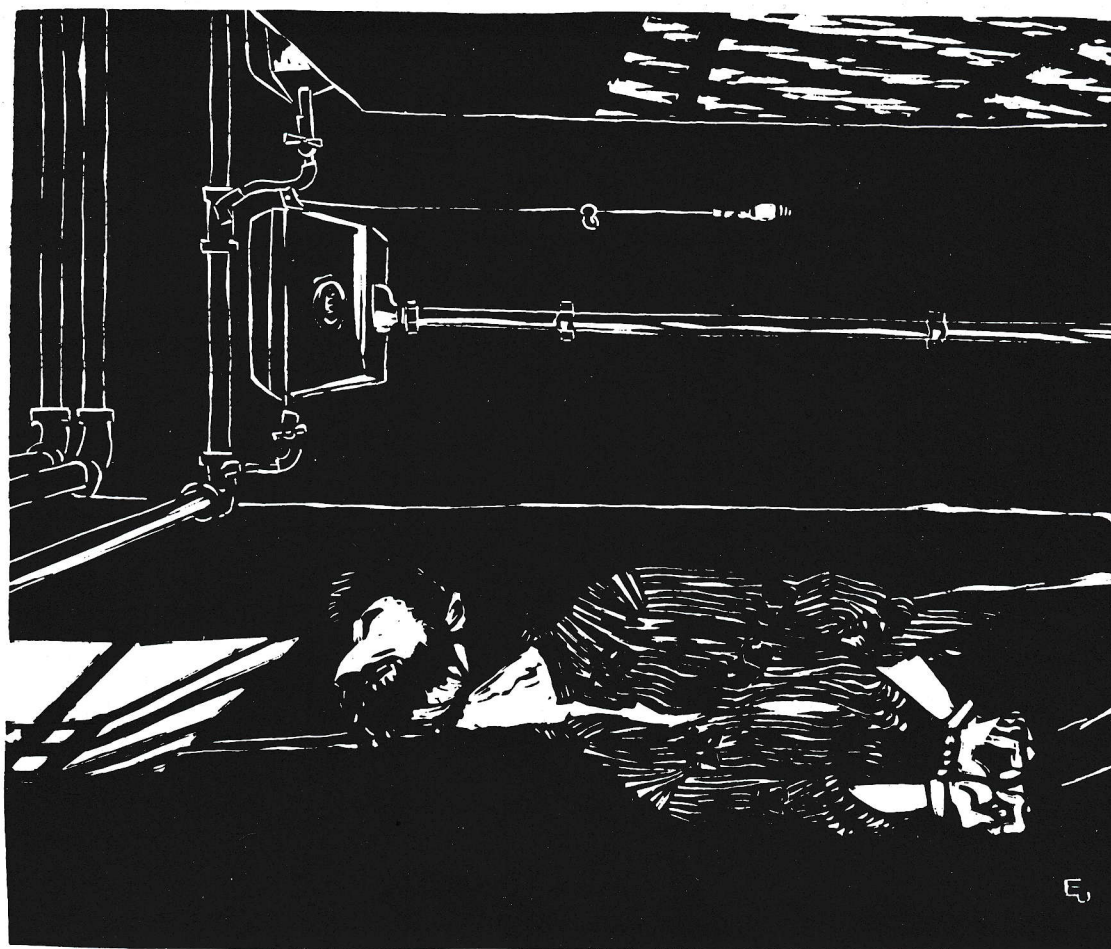
"*Mein Kampf*", Vorwort von Max Frisch, Zeichnungen von Clément Moreau, Neue Münchener Galerie, München 1975 (tryckort Zürich).

Ett flertal av hans grafikserier har återutgivits. (Se NGBK:s katalog, där finns hänvisningar.)

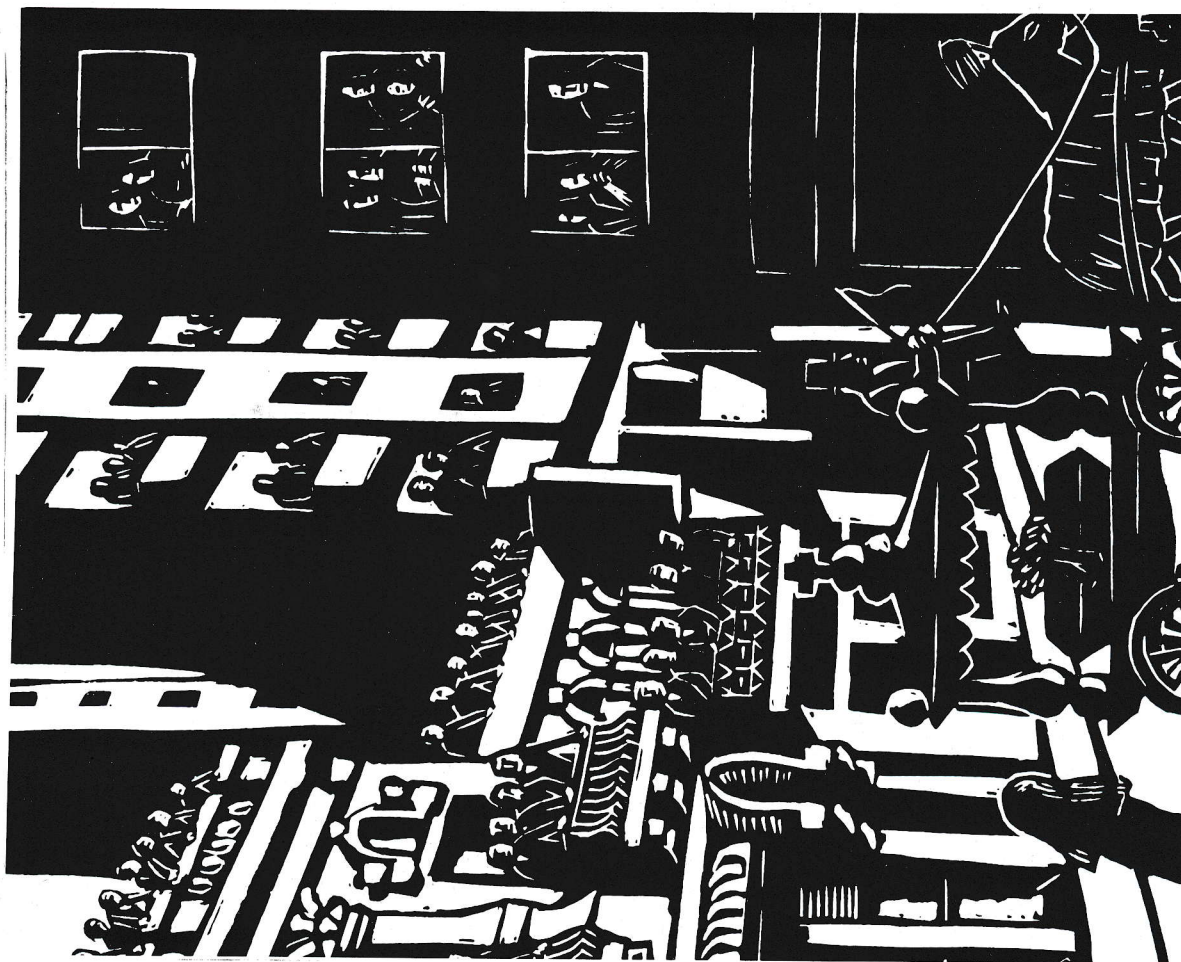
På Büchergilde Gutenberg, Frankfurt, Zürich, Wien, kom år 1979 en serie på 21 linoleumsnitt till Traven: "Die Brücke im Dschungel" i en numrerad och signerad upplaga på 800 exemplar. Den kanske fortfarande står att få.

Vårt hus i Marmol. Ur mappen "Argentina", 1973, linoleumsnitt.

Till minnet av Erich Mühsam, 10 augusti 1934. Linoleumsnitt.

Tyst solidaritet. Skuren till minne av Erich Mühsam, linoleumsnitt 1938.

Hos kopperskan. Ur "Din syster", linoleumsnittsserie 1928.

Hitler blåser såpbubblor. Linoleumsnitt, mars 1932.

Hunger. Serien "Natt över Tyskland", linoleumsnitt 1938.

Till ett annat land. Serien "Natt över Tyskland", linoleumsnitt, 1938.

Omslag till Ignazio Silone, Resan till Paris, 1935. Linoleumsnitt.

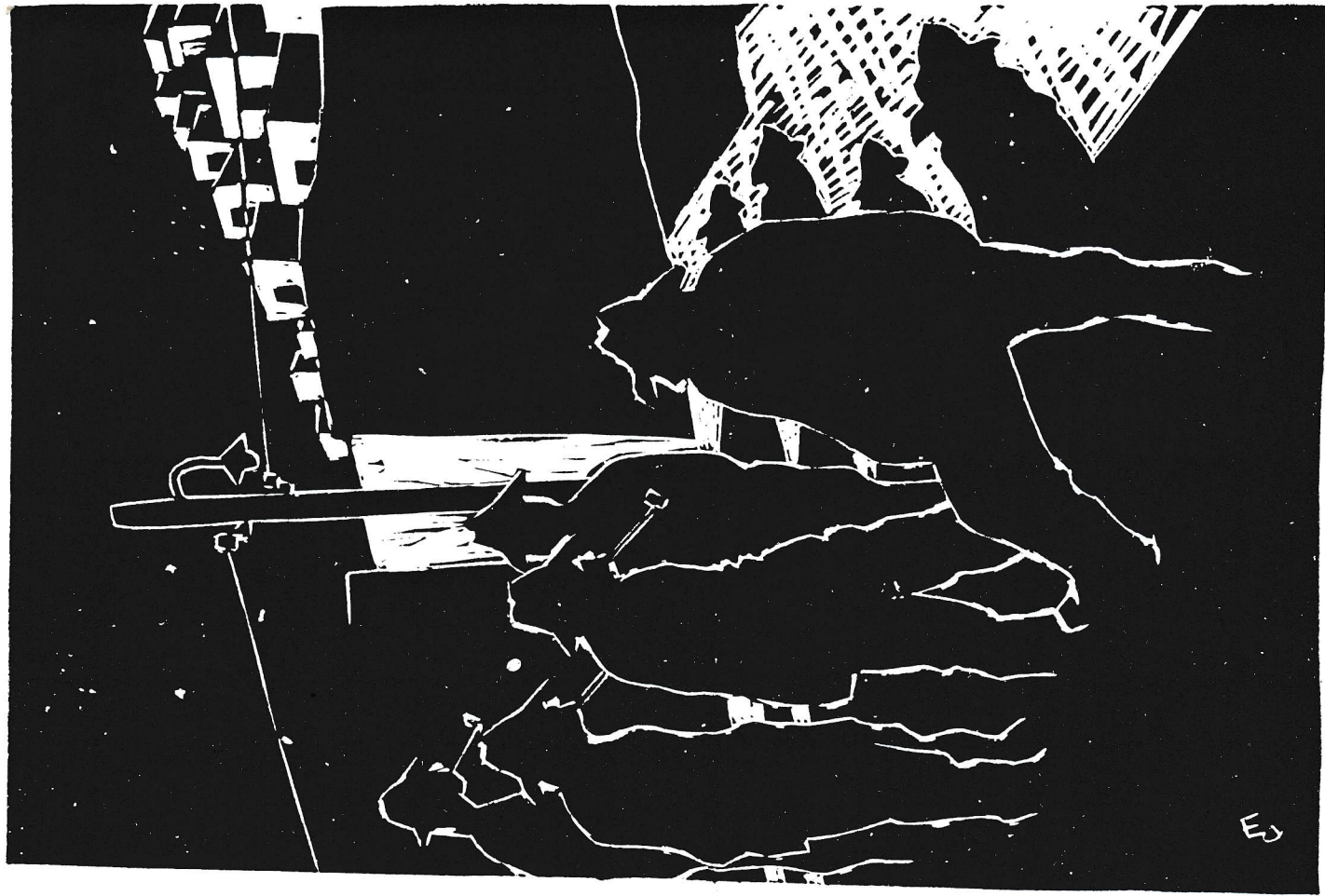

Illustration till Ignazio Silone, Fontamara, 1934. Linoleumsnitt.

W.T. Stead. Teckning av Andrej Ploski, 1980.

Vem var Mr Stead?

eller: från Books for the Bairns till Titanic

av Ulla Bergstrand

Engelsmannen W.T. Stead var inte bara utgivare av populära och masspridda barnböcker, utan även en stridbar journalist med egna åsikter i många frågor. Han bekämpade aktivt prostitutionen.

W.T. Steads barnboksserie Books for the Bairns kom senare att bli normgivande för Barnbiblioteket Saga i Sverige.

När man forskar i barnlitteraturhistoria – liksom i varje annat humanistiskt ämne – möter man ibland en kulturpersonlighet, vars öde väcker ens nyfikenhet. Vem var han? Varför kom han att syssla med just barnlitteratur? Sådant som kan kallas stickspår, återvändsgränder, som stjälar tid från mer målinriktad forskning, men som kan vara givande på annat vis!

När jag alltså första gången slog upp en av stöstenarna i min forskning, den engelska billigbokserien *Books for the Bairns* (tänkbar förebild till Barnbiblioteket Saga) i British Museums jätte-katalog, blev jag hänvisad till W. T. Stead. – Nåja, han var ju *editor*... Men när man sen slår upp denne herre, hamnar man i en åtta spalters uppräknings av böcker av och om eller redigerade av W. T. Stead från 1880-talet fram till hans död 1912. Redan av katalogarian att döma var han en sann mångsysslare

och en idéspruta av rang. Barnboksserien var bara *ett* av många igångdragna projekt. Han skrev om politik, om etik, om fredsfrågan, om kvinnlig slavhandel, om religiösa frågor, om spiritism. Han översatte texten i passionsspelelen i Oberammergau till engelska, han gav ut tidskrifter och ett tidskriftsindex. Och han gav ut flera olika bokserier för barn.

Men vem var han? I moderna uppslagsverk är han utgallrad, men i ett lagom ålderdomligt brittiskt verk (Chamber's Encyclopedia) presenteras han som född 1849, död 1912, stridbar journalist med *independent and sometimes puzzling views om religion, ethics and politics*. I samband med sin kamp mot prostitutionen (som han bedrev med vad vi skulle kalla uppsökande journalistik) satt han i fängelse ett par månader... Lexikonet nämner också *Books for the Bairns* som en viktig insats för barnläsarna.

HERE WE GO ROUND THE MULBERRY BUSH

Illustration till "Nursery Rhymes" i serien *Books for the Bairns*.

Men hur kom just barnlitteraturen in i mr Steads liv och verk? Enligt dotterns biografi om honom var han oerhört förtjust i barn, han hade själv fyra stycken och fyllde gärna sommarhuset med grannskapets barn också, och älskade att berättat historier för dem. När Carl Larsson utnyttjade sina barn som modeller, använde alltså mr Stead sina som åhörare och provläsare. – Spännvidden i utgivningen illustreras bäst av titlarna på de första häftena i *Books for the Bairns*: Aesop's fables, Nursery Rhymes, Tales and wonders of Jesus, Cinderella, Pilgrim's progress, Gulliver, Sinbad the sailor...

Ordet *Bairns* i bokseriens titel användes inte i dagligt tal på 1890-talet, det var redan då ett litterärt eller dialektalt uttryck, en relik av medeltidens engelskans nordiska och germanska förbindelser. Det tycks också ge en fingerisning om att publiken var ganska små barn. – Efter de första framgångarna med *Books for the Bairns* fortsatte Stead med att för de större barnen ge ut *Threepenny classics* med Alice, Shakespeare, Water-Babies, Don Quijote, Uncle Tom's cabin, osv. Men han gav också ut teaterpjäser för barn och dikter och *School and scholar series*!

Sönderlästa? Ja t o m British Museum saknar några nummer av de mer än 200 häften som utkom mellan 1896 och 1920. Och de engelska barnboksamlingar jag fick se i London denna höst ägde endast enstaka häften. I Sverige finns de, såvill jag kunnat utröna, bara representerade med några få sköra häften på Svenska Barnboksintitutet. Dateringen av starten varierar, vilket kan låta konstigt i svenska öron. Men den engelska forskaren och bibliotekarien har ju problemet att tryckår ej varit obligatorisk uppgift i de engelska böckerna, och ett frustrerande onödigt detektivarbete måste alltså läggas ner enbart på datering. Eva von Zweigbergk, som lagt ut spåret för mig i *Barnlitteraturen i Sverige 1750–1950*, nämner 1898 som startår, biografier om Stead säger 1895, medan British Museum, som ju bör veta bäst, anger 1896. För forskningen kring Saga-bibliotekets förebilder räcker det för all del med att veta att bokserien med all säkerhet existerat åtminstone ett par år innan Saga på allvar var påtänkt.

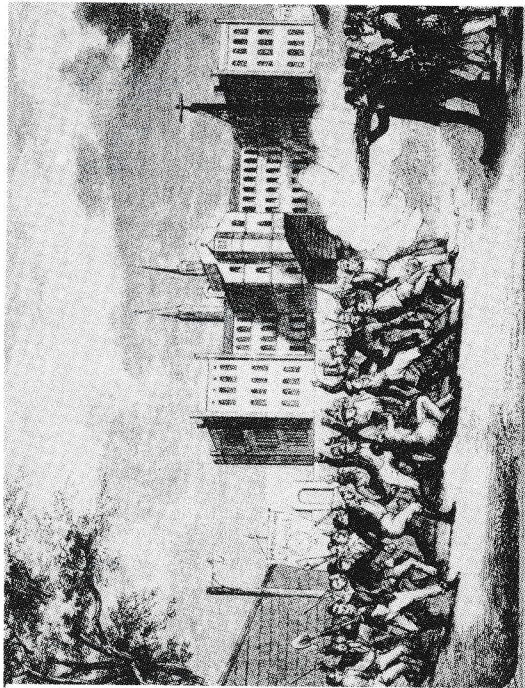
Att *Books for the Bairns* fanns på förlagsredaktionen när det begav sig, framgår dessutom av bevarade papper i arkivet på Svenska Barnboksintitutet. Hur såg då *Books for the Bairns* egentligen ut? Ja, inte har serien stått sig för tidens tand så bra som de gamla Saga-böckerna. Formatet är ännu något mindre än Sagas, texten är småstilt och satt i två spalter, men bildrikedom är påfallande. Under många år tycks Brinsley Le Fanu ha gjort nästan alla bilder. Vanligen använde han en summarisk och torr konturteknik, men ibland täta, impressionistiska streck. Bilderna ramades omväxlande in i runda, halvcirkelformade eller raka ramar i

höjd- eller sidled. Denna variationsrikedom återfinns också i Saga. Men någon stilhistorisk släktskap mellan Saga-bilderna och Le Fanus bilder är det svårt att spåra. Le Fanu tillhörde heller inte de kändaste och populäraste engelska tecknarna, i motsats till Saga-illustratorerna som samtliga var mer eller mindre etablerade. Le Fanu tillverkade helt enkelt brukskonst, och stilbrytningarna ute i Europa kan man mycket tydligare avläsa i Barnbiblioteket Saga än i *Books for the Bairns*, där texterna måste ha betytt mycket mer för barnläsarna än bilderna. Samma motsats finns mellan den danska förebilden till Saga, *Børnenes bogsamling*, och Saga. Från vilket håll man än attackerar problemet, framstår alltså Saga-illustrationernas kvalitet som något enastående.

Och hur gick det sen för mr Stead? Barnboksserierna fortsatte oförtrutet när de väl satts igång, men själv övergick han alltmer till att skriva i spiritistiska frågor, varvat med böcker om världsfreden och om frälsningsarmén. Men allt detta hindrade honom inte från att korrespondera med påven! 1912 var W. T. Stead på väg över Atlanten för att hålla en föredragsserie. Båten han reste med var Titanic. Enligt ögonvittnen följde han utan fruktan med fartyget ner i djupet, men några förebud tycks han inte ha haft trots sin fasta tro på andevärlden. Ännu många år efter hans död utgavs emellertid böcker skrivna genom föregiven kontakt med Steads ande: *Communication with the next world. The right and the wrong methods. A text-book given by William T Stead from "beyond the veil" through Mad. Hyver. London 1937...*

Två tyska dikter

av Carl-Magnus Wendt

Vid Mariannenplatz i Berlin den 16 oktober 1848. Borgargarde skjuter mot upproriska arbetare.

Under de senaste åren har "mellankrigstiden" varit föremål för ett betydande intresse i Europa. Detta intresse har bl a resulterat i utställningar i Berlin, Hamburg, Paris och Stockholm (både på Kulturhuset och Moderna Museet). Utställningarna har avsatt spår i form av påkostade kataloger, med ett rikt innehåll.

Originalen till de återgivna tolkningarna och bilden på sidan har hämtats ur en sådan katalog, "Weimarrrepublik", utgiven av Kunstmuseum Kreuzberg och Teatervetenskapliga institutionen i Köln (tryckt i Berlin 1977).

På bilden ser man borgargarde slå ner ett arbetaruppror i Berlin 1848. I bakgrunden ser man tydligt det nuvarande kulturhuset i Kreuzberg, välbekant åtminstone för den ene utgivaren av skriften! Kreuzberg är en gammal arbetarstadsdel, liksom Moabit, Wedding och Schöneberg. Alla hamnade de i Västberlin vid delningen. Nuförtiden bor det mest turkar i Kreuzberg. För några år sedan lade man ner barnsjukhuset. Det väckte kraftiga protester.

Ur "1848 – Theatermanufaktur"

av O. Zonschitz i svensk tolkning av Carl-Magnus Wendt

De härskande besegrar sina offer två gånger.
Först med granater och bajonetter på gatorna,
sedan genom att förinta de slagnas
kunskap om sin historia;
med bajonetter och lögn

Ingen undertryckt klass
inget undertryckt folk
får behålla sin historia och
kunskapen om sin kamp
Den tystas med ståndrätter
och bränns med byarna

Sedan sätter sig segrarna
och skriver sin historia.
Deras lärare stiger upp i katedern
och lär de besegrades barn
att nu har ordningen kommit
– de menar segrarnas ordning –
för alltid.

Vi vet att det förgår;
allt förändrar sig.
Mot lögnen står sanningen,
men bara om vi ställer den där!

Gamla Kreuzbergbor hävdar att de inte sett så många polisbilar i stadsdelen på en gång sedan Gestapos storrazzia. För att slippa "bråk" förvandlades det gamla barnsjukhuset till kulturhus. Verksamheten inleddes med en mycket fin utställning med Hans Baluschek, en arbetarmålare som bör nämnas tillsammans med Käthe Kollwitz och Heinrich Zille. Inte kan man demonstera mot kulturen och dessutom mot en antinazist?

Vid Locarnokonferensen 1925 drogs riktlinjerna upp för den tyska "öspolitik", som Hitler sedan försökte fullfölja. Framsynta tyska kommunister sade att Locarno var en gräns mellan "efterkrigstid" och "förrkrigstid". Det gör demonstrationsbilder från det sena 20-talet i Tyskland begripliga, när man ser paroller som uppmanar till kamp mot krig och fascism. Det gör Erich Weinerts dikt "Den hemliga uppmarschen" (tryckt i AIZ 1927 och tonsatt av Hanns Eisler i en senare version 1931) begriplig.

Kain och Abel. Träsnitt av Gerhard Marcks 1923. Konstnären är tysk och född 1889 i Berlin.

Den hemliga uppmarschen

av Erich Weinert i svensk tolkning av Carl-Magnus Wendt

Det går ett viskande genom världen.

Arbetare hör du inte?

Det är krigsministrarnas röster.

Arbetare hör du inte?

Det viskas från kol- och stålproducenter,

det viskas från alla kontinenter,

det viskas från kemiindustrin,

det viskas från London, från Tokyo, från Berlin,

det viskas från Rom, från New York, från Budapest,

det viskas från norr, från söder, från väst,

det viskas dollars, det viskas kanoner,

det viskas gevär, det viskas patroner,

det viskas pansarplåt och gas i varje tidning

det viskas krediter och krigsskuldavskrivning.

Så här viskar våldsfascismen:

Mobilisering mot bolsjevismen!

(1927)

De "inre kanalerna" och Afghanistan

av Håkan Ågren

■ I en nyutkommen bok, "Baksidor. Politiska metadikter", har Helmer Lång använt sig av en ovanlig metod för att bryta den poetiska tystnaden efter de senaste ryska förbrytelseerna.

Det saknades inte svenska diktarröster om förtrycket i Spanien. Vi hade gott om dikter som protesterade mot USAs krig i Vietnam. Men om Sovjets anfallskrig i Afghanistan, Vietnams blodbesudlade roll i Kampuchea eller Kubas drängtjänst i Afrika är det märkligt tyst bland de svenska poeterna.

Varför?

Har friheten gått i ide?

Görs det skillnad på folk och folk?

Eller finns svaret i den bild som Ernst Brunner gav i samtalet om poesin i Expressen den 18 november: "Det verkar som om man nu inte bara i Sverige utan runtom i Europa vänder sig inåt till den individuella upplevelsen av samhället. Man går via en inre styrka som man mobiliserar genom utforskandet av det inre landskapet, via detta ut till en upplevelse av världen som helhet. Tidigare var det kanske så – jag säger kanske, jag vet inte säkert – att man innan självsäkerheten fanns vände sig till ett kollektiv och trodde sig finna styrka i kollektivet. Jag tror att sökandet efter ett kollektiv i dag går via inre kanaler i stället".

Hur förhåller sig nu de svenska poeternas inre kanaler till det som händer i Afghanistan?

Och vad är en "upplevelse av världen som helhet" värd om den inte innefattar Afghanistan, Kampuchea, Eritrea?

Utgör den då verkligen en helhet?

Med en lika enkel som genialisk metod öppnar **Helmer Lång** i sin *Baksidor, Politiska metadikter*, (Litteraturtjänst, Box 10023 Helsingborg 10), en diskussion i dessa frågor samtidigt som han försöker slå hål i tystnaden kring de ryska övergreppen. Han har helt enkelt ställt samman några svenska poeters politiska dikter och något enstaka prosastycke, men bytt ut några ord, oftast om USA:s krig i Vietnam, så att dikterna kommit att handla om dagens ryska förbrytelser, och sedan har han satt anföringstecken om författarnamen.

Man behöver inte dela författarens åsikt att dessa uppgörelser med den ryska utrikespolitiken samtidigt skulle vara uppgörelser med "kommunismen", för att finna samlingen läsvärd. Likaså kan man tycka att ett av Helmer Långs två egna bidrag, "Flyktarna", skrivet 1945 i samband med baltutlämningen, är en otymplig dikt som inte försvarar sin plats i samlingen. Men som helhet har Helmer Lång tagit ett djärvt och överraskande grepp.

Bidragen till samlingen har lämnats av "Sara Lidman", "Göran Sonnevi", "Tobias Berggren", "Lasse Söderberg", "Peter Weiss", "Lars Norén", "Bengt Erik Hedin", "Gunnar Harding", "Jan Mårtensson", "Ann-Margret Dahlquist-Ljungberg", "Erik

Ransemar", "Theodor Kalifatides", "Reidar Ekner", "Karl Vennberg", "Pentti Saarikoski", "Holger Oijens", och "Binni-Kristal Andersson".
Här intill publiceras några av dikterna.

Sovjet i Afganistan (Ur Det möjliga)

"Göran Sonnevi"

Idag är det ett år sedan
de sovjetiska bombplanen
första gången flög in över
södra Afganistan
i norr
hade invasionen pågått länge, med
napalm, infiltrationstrupper,
dagliga bomber
Idag läser jag
att Sovjets flygvapen
utfört nya massakrer
i trakten av Kerala
i östra Afganistan
med hjälp av sovjetiska "rådgivare"
och slavsoldater
från Balticum
Det tycks inte finnas något slut på
detta krig!

Hur fjärran är socialismen?

"Petter Bergman"

"Hur fjärran är socialismen?"
Den skulle föra oss närmare.
"Ja, men hur fjärran är den?"
Mycket fjärran, mycket långt ifrån.
"Ja, den är fjärran, men kan den vara nära,
som bordet där jag äter,
som kroppens tyngd mot kroppen
när man älskar?"
"Är den så fjärran, säg, kan den vara nära?"

Den är fjärran från bordet där vi äter.
Den är fjärran, som tyngden av en börda
när man inte vet vad bördor är.
Den är ditt oförnuft, ditt förbund med rymden,
så länge jämlikhet är lika fjärran
som avståndet från Kreml till bonden Ivans kök
så fjärran som din kropp från maktens kropp.

Bresnev ligger för döden

"Lasse Söderberg"

Över sjukhusbädden
lutar sig en man
med en trasig filt
kastad över axeln,
dammiga kängor,
ett gapande sår i sidan,
ett gammalt gevär.
Ansiktet syns knappt
i det stälblanka mörkret.
Men kring honom står
en välkänd stank.
En miljon döda
betraktar den döende
utan misskund.

Vid socialisthögskolan

"Karl Vennberg"

Uppgång Socialisthögskolan slår som cinnober
från Kreml över ertappade ögon
Marx med Kapitalet skingras
som en förfärad kortlek över vagnen.

Här ingår han inte i den socialistiska mekaniken.
Vem sliter sig loss och marknadsför
ruterknektens stöld i mindre skala
eller, än värre, klöverpresidentens
storstilade röveri

Studenterna anmäler sig, men deras ansikten
regnar sönder som fågelspillning.
Vodkan fattas och ambassadören kallnar.
Men i Afganistan värmes deras frihet upp med napalm.

Fladdrar spaderesset i väg som en revolution
vid någon gatumynning?
Också en sådan lockvara för mitt hjärta
dör som en cigarettglöd under min ombina fot.

VÄRVA TVÅ PRENUMERANTER OCH DU FÅR EN BOK!

Tidskriften kostar mycket pengar att trycka. Ca 17 000 kronor betalar vi för varje nummer. Med 300 fler prenumeranter skulle Förr och Nu vara en riktigt god affär. Men för att få dessa ytterligare 300 prenumeranter kan vi inte lita till stora annonser och vi har aldrig tagit statsstöd och tänker fortsätta att stå oberoende av staten.

Hur kan du då försäkra dig om att också i fortsättningen kunna få läsa Förr och Nu? Det bästa sättet är att du hjälper oss att skaffa prenumeranter. Om du värvar två prenumeranter så får du en bok som tack. Om då 100 av våra läsare följer det rådet har vi fått 200 nya läsare. De behövs – och det gör vi också. Hjälp oss därför att se till att Förr och Nu får en stabil ekonomi – värva *dina* två prenumeranter. Lycka till med prenumerantvärningen!

Förr och Nu:s nya adress, Hornsgatan 170, 2 tr., 117 28 Stockholm, pg 356072-9, tel: 08/84 73 14 (månd 18–20)

Din egen namn-

och adressuppgift

Namn och adress på prenumeranterna

clarte

4–5/80

Tema:

Korporativismen

- Lars Gunnar Liljestrand om facket och makten i artikeln "Sista striden det är?"
- Torgny Segerstedt intervjuas om korporativismen, högskolan och forskningens frihet.
- Thomas Söderquist om nyklass-teorier i artikeln "Efter kapitalismen — ett 1984"

Dessutom: Clarte-special: Mikael Nyberg granskar USA:s utrikespolitik. Ville Vulkan skriver om Sveriges ekonomi i artikeln "Folkhems svängrem". Thomas Nydahl och Hans Isaksson drabbar samman om Göran Sonnevis diktning. Valstadskollektivet får besök av Clarte. Nina Hagen & haschet. Polen. Recensioner m.m. m.m.

Pris 12:50 kr

Finns i 200 pressbyråer, i Oktoberboklädor och i valsorterade bokhandlar.

Prenumeration ett år, eller fyra nummer à 12:50 kr, kostar 50 kr (studenten 45 kr). Sätt in pengarna på postgiro 25 17 80-3, så kommer Clarte hem i brevlådan. Stödprenumerations 100 kr.

TIDSKRIFTEN

ORIENTALISKA STUDIER

Nästa nummer av Orientaliska Studier – nr. 38–39 (1980) – är ett specialnummer om Tibet där bl a Per Kvaerne skriver om tibetansk religion, Christer Leopold om "Tibet ur Kinas synvinkel", Jan Andersson om "Tibet – aldrig en del av Kina" osv.

春郊深馬式

PRENUMERATION (helår) 25 kr. (4 nr) Lösnummer ca 15 kr.

Postgiro 45 90 26-1

ORIENTALISKA STUDIER, 106 91 STOCKHOLM

Bokanmälningar

Ill: Kaj Stuart-Beck

ALLMOGEKULTUREN I ESTLAND. Karin Aasma (red.), Hain Rebas, Gustav Ränk, Viktor Aman, Elmire Kägi, Ingeborg Pöhl-Andersen, Stig Appelgren. 82 s. Nordiska museet, Stockholm 1980. Pris: ca 35:–.

ISBN 91-7108-185-2

I samband med den estniska världsfestivalen i Stockholm sommaren 1980 visade Nordiska museet sina samlingar av estnisk och estlands-svensk allmogekultur. Samtidigt utgavs denna förtjänstfulla översikt.

Estlands geografiska läge har inneburit kulturinflytelser från både öst och väst. Boken innehåller artiklar om landets historia, kulturlandskap, folkdräkter, folklivsforskning och om de kulturella kontakterna mellan Sverige och Estland.

Nordiska museets samlingar av estnisk folkkultur vittnar om tidigt nordiskt samarbete på kulturområdet och ökar insikten om de historiska banden mellan Sverige och Estland som en del av det nordiska kulturområdet. Det gör också denna skrift.

Mats Miljand

Kenneth Allsop. GANGSTERVÄLDET I CHIKAGO. Övers. Roland Adlerberth. 395 s. Prisma 1980. Pris: ca 94:–.

ISBN 91-518-1394-7

Allsop beskriver på 400 sidor den oerhörda brottslighet som spritförbudet gödde i Chicago. Fjorton sanslösa år följde när gangsters, poliser och domare avlivades hur lätt som helst och syndikat tog över stans verksamhet, medan rättvisan bara kunde se på. Det fäste brottsligheten fick dessa år gjorde att den fortsätter oförtrutet fast litet mer diskret. Rättvisan är alltså bara åskådare och det är lätt att förstå vilken utsökt jordmån detta är för nar-kotikahandeln. Chicago Crime Commission tillsatt 1919 kämpar i underläge mot Al Capones efterföljare, men kommissionen har i alla fall gett ut ett lokalt yrkesregister över vilka delar av affärsvärlden som är gangsterstyrda med råd och rön-liknande kommentarer.

Boken hade blivit bättre av en kortare beskrivande del och en mycket längre del av analys och kommentar.

Kerstin Brunnberg

Mary Andersson. ASBESTARBETARNA BERÄTTAR. 381 s. Liber 1980. Pris: 80:–.

ISBN 91-38-05441-8

Eternitfabriken i Lomma lät tala om sig då många arbetare vid fabriken drabbades av asbestos. Denna bok bygger på intervjuer med arbetare, fackföreningsfolk, jurister och läkare. Mary Anderssons intervjueteknik är effektiv, hon låter människorna tala till punkt. Boken visar hur svår kampen för rättvisa i skadeståndsprågen är. Maktavarnas undanlidningar och försök att skjuta skuldfrågan mellan sig gör ibland den kampen hopplös, men i den digra dokumentationen avtecknar sig ett mönster som ger svar på frågan: Vem bär ansvaret när arbetare dör i lungcancer som en följd av att de arbetat med asbest?

Författarinnan tycker boken är det viktigaste arbete hon gjort i sitt liv. Denna åsikt tror jag många läsare kommer att dela.

David Stansvik

Jan Beran. EXERCIS. Övers. Thomas Wrigstad. 156 s. Forum 1980. Pris: ca 58:–.

ISBN 91-37-07303-6

En poetisk roman i det lilla formatet. Huvudpersonen, Jarek Kadavý, gör sin värmplikt i den tjeckiska armén. Fumlade med sin k-pist, avlossande det ena vådaskottet efter det andra, hankar han sig igenom beväringstiden. En tjeckisk 91:an Karlsson med tankarna ständigt kretsande kring sin uppväxt och barn-dom; oskuldens försvarslösa undran över de bittra besvikelser som drabbat honom. Fadern likvideras på femtiotalet, modern tar i förtvivlan sitt liv och lämnar honom ensam med farfadern. Farfadern framlever envist sina dagar med sonsonen på utkanten av det samhälle som åsamkat dem så mycken sorg och bitterhet och som ständigt trakasserar dem. Det ömsinta och kärleksfulla förhållandet mellan de båda och skildringen av det tjeckiska natur-landskapet står i hjärt kontrast mot en förkävande politisk verklighet.

Lasse Sjöquist

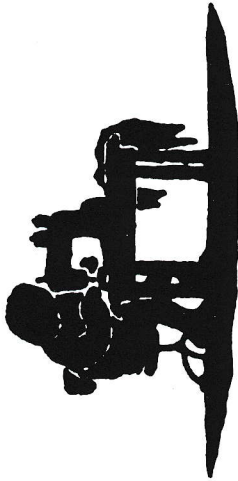
Stig Claesson. MEDAN TIDVATTNET
VÄNDER. 157 s. Bonniers 1980. Pris: ca 79:–
ISBN 91-0-044900-8

Det är alltid trevligt att läsa Stig Claesson. I korta, snärtiga meningar småpratar han sig fram genom berättelserna. Ofta upprepar han något, för att ge eftertryck åt det nyss sagda. Hans underfundiga humor har jag någon gång jämfört med Birger Vikströms.

Det ovan sagda kunde stå för de flesta av författarens böcker. "Medan tidvattnet vänder" tillhör dock inte de bästa. Storyn är tunn. Svensken John Andersson luffar runt i Europa och deltar i diverse tvivelaktiga internationella hjälpprojekt. Nu är han i Holland, två år efter den stora översvämningkatastrofen 1953.

En internationell grupp har tagit på sig den heroiska uppgiften att plantera träd runt en fotbollsplan. Byggnaderna är förvånade och misstänksamma. Men Slas slutar sin historia redan innan någon hunnit sätta sin spade i den holländska jorden.

Bosse Ek

Heinrich Böll. SKYDDANDE BELÄG-
RING. Övers. Eva Liljegren. 299 s. Bonniers
1980. Pris: ca 124:–

ISBN 91-0-044995-4

Mot terroristhysterin och repressionsåtgär-
derna i Västyskland har Böll engagerat för-
svaret av demokratiska principerna och rättig-
heterna i litterär och publicistisk form. Före-
liggande roman är en satirisk vidräkning med
översvämningssaten. Familjen Tolm, tillhö-
rande affärsvärlden, bevakas mot ett väntat
attentat samtidigt som vissa familjemedlem-
mar, som haft resp har kontakt med terrorist-
kretsar, övervakas. Den "skyddande belä-
ringen" drabbar de bevakade, "oskyddade"
utomstående samt bevakarna nästan lika
mycket som de övervakade. Bölls facit:
"Runtomkring kaos, upplösning bakom väl-
sminkade, smakfulla fasader."

Miljön (rheländsk, katolsk) och berättar-
tekniken (ironi, en viss omständlighet, åter-
blickar på krigs- och den tidiga efterkrigsti-
den) är typisk böllska. Romanen är inte skri-
ven med samma skarpa och vrede som "Kata-
rina Blums förlorade heder" (1974), men den
är lika politisk, avslöjande och viktig.

Martin Grass

Bengt Dagrin. VÄRLDEN ÄR SKITIG LEVE
GRAFFITI! Foto Bengt Dagrin och Yvonne
Lucas. 208 s. Författarens bokmaskin, Stock-
holm 1980. Pris: ca 30:–

ISBN 91-7328-207-3

Graffiti är ett finare namn för väggklotter.
Dagrin har här samlat och kommenterat klot-
ter främst från Stockholms tunnelbana i slutet
av 70-talet men också ställt samman uppgifter
om klotter på fäbodar, i Pompeji, på Långhol-
men m m. Boken är fylld av lustiga noter om
klotter genom tiderna och roliga exempel; sitt
främsta värde har den nog som dokumentation
av 70-talsklotter i Stockholm. Men samman-
ställningarna är alltför osystematiska och
kommentarerna alltför okritiska och kåseran-
de för att ge läsaren ordentligt utbyte. Besyn-
nerliga kommenteringsprinciper försvårar läs-
ningen.

Olle Josephson

Sven Delblanc. SPERANZA. En samtida be-
rättelse. 187 s. Bonniers 1980. Pris: ca 105:–
ISBN 91-0-044873-7

Speranza! *Speranza* – hoppets – och frihetens
födelse i franska revolutionen. *Speranza*, en
samtida berättelse. *Speranza* ett slavskepp på
trekantsrutten.

– *Speranza!* O, salighet att vara ung i mor-
gonljus på havet! utbrister den unge ädlingen
Malte Moritz von Putbus. Men klassbakgrun-
den, den grymma verkligheten och den under-
sköna slavinna faller honom och hans intel-
lektuelle mentor. I jesuitisk anda börjar de
kalkylera: – Hur mycket lidande kan det vara
försvarligt att jag utsätter mänskligheten för
när jag vill garantera den en bättre framtid?

Med vilka är de samtida motsvarigheterna?
Sven Delblancs ekvilibristiska prosakonst
gränsar här till det habila, men vi följer honom
vidare och sänder honom ett ord på vägen:
Speranza!

Lars Andrée

Nils Elvander. SKANDINAVISK ARBE-
TÄRRÖRELSE. 359 s. Publica Liber 1980.
Pris: ca 110:–

ISBN 91-38-05523-6
Ideologin spelar en relativt underordnad roll
för den socialdemokratiska väljarkåren i Dan-
mark, Norge och Sverige, det är den faktiskt
förda krispolitikens trovärdighet som är avgö-
rande för väljarnas inställning.

Så lyder, grovt sammanfattad, en av många
spännande slutsatser i Elvanders jämförande
studie av den skandinaviska arbetarrörelsens
olika grenar.

Sammanställningen av valanalyser, parti-
historia och sociologiska och ekonomiska fak-
ta är som metod egentligen inte särskilt märk-
värdig. Men resultatet har blivit en tungt vä-
gande faktabank och en plattform för många
möjliga tolkningar.

En utrikespolitiskt intresserad svensk vet
många gånger mer om fraktionerna i den chi-
lenska vänstern än om grundläggande förhål-
landen i våra grannländer. Elvanders bok fyl-
ler därför en viktig funktion.

Elvanders slutsatser punkterar dessutom
åtskilliga "sanningar" i den politiska debat-
ten. Lite torr i språket men rik till sitt innehåll.

Staffan Dahllöf

Per Gunnar Evander. ÄNGSLANS BO-
NINGAR. En dagboksroman. 253 s. Bonniers
1980. Pris: ca 120:–

ISBN 91-0-044910-5

Bokens jag (författare) undgår med knapp nöd
att bli ihjälskjutet av sin fästmo. En f d id-
rottskamrat hjälper honom på fötter. Elva år
senare behöver kamraten hjälp med att gräva
fram en lätta på en vattenledning och författa-
ren åker dit och börjar gräva. Han gräver och
gräver – i jorden och kring människors skuld-
känslor, ångest och ensamhet. Han gräver i
egen författarmöda och i sitt hat mot oförstå-
ende kritiker. Han blottlägger emellertid in-
genting och det hela blir tråkigt, ointressant
och pretentiöst.

Marie-Louise Persson

FOLKLIG OCH KOMMERSIELL KONST.
En antologi redigerad av Bengt Jacobsson, Lena Johansson, Anna Johnson och Olle Sjögren. 342 s. Norstedts 1980. Pris ca 74:–
ISBN 91-1-803141-2

Baksidans högskoleprosa upplyser vältaligt: "Utifrån fyra humanistiska ämnesområden – etnologi, bild/konstvetenskap, musikvetenskap och filmvetenskap struktureras i denna antologi den långtifrån lättöverskådliga teorbildningen kring dagens mass-, populär- och folkkulturkomplex." Jaja, detta är i alla fall fyra knippen goda texter föregångna av introducerande essäer. Arbetet är frukten av ett så kallat projekt, bekostat av Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Naturligtvis är begrepp som "folklig" och "kommersiell" problematiska, att inte tala om "kultur". Jacobsson citerar Åke Daun som varnat för att som Göran Palm i LO-tidningen 1977 blanda ihop det värderande politiska kulturbegreppet med det analytiskt beskrivande samhällsvetenskapliga. Boken innehåller ett tjog goda texter från skilda håll i världen. Jämte utmärkta bibliografier för den som vill gå vidare på egen hand.

Siwe Raadik

Claes Fredelius. **FRÅN KAMPLYRIK TILL ARBETARSPEL.** Arbetarlitteraturen i Sverige 1880–1979. 76 s. Barrikaden 1979. Pris: ca 11:–

ISBN 91-85328-61-8

Detta är en broschyr med diskussionsfrågor och litteraturanvisningar avsedd för studiecirklar. Att vänstern läser litteratur och inte underskattar kampen om kulturen är ju bra.

Men hur snett det kan gå är den här skriften ett utmärkt exempel på. En snäv definition, ett hopkok på lite akademiskt teoretiserande om "borgerlig offentlighet", lite "revolutionära" fraser och svepande analyser kryddade med egna känslor och författaren har skapat en form där t o m få av våra proletärförfattare duger, där kulturen uppstod med kapitalismen och där Folket i Bild/Kulturfrent inte tillmätts någon betydelse alls. Då kan "den progressiva musikrörelsen" (inklusive punk) och "Mullvadsooperan" bli det mest hoppfulla och revolutionära man kan tänka sig. Tänka sig!

Marie-Louise Persson

Torsten Fredriksson, Britt-Inger Lind. **KÄRLEK FÖR PENGAR.** En bok om prostitutionen i Malmö 1976–80. 214 s. Ordfront 1980. Pris: ca 49:–

ISBN 91-7324-1296

Fredriksson/Lind har i drygt två år arbetat med prostituerade inom Malmö socialförvaltnings prostitutionsprojekt. De beskriver fältarbetets utveckling, återger intervjuer med prostituerade och torsk, samt ger fakta om hallickar och profitörer. I det avslutande kapitlet tar de bl a upp samhällets inkonsekventa hållning och riksdagens behandling av ämnet. Som det mest kontroversiella framstår förslaget att kriminalisera torskarna, och argumentationen är där övertygande.

Författarna har lång erfarenhet inom socialt arbete, och deras reflexioner kring fältarbetet är intressanta. Möjligheten till koncentration på ett problemområde, smidiga och direkta kontakter mellan inblandade myndigheter, snabba och konkreta åtgärder och klara mål är en väg att begrunda även för andra områden inom socialvården.

Barbro Sjöström

Helmer Furuholm. **VILDDJURETS TAL.** 224 s. Gummesons 1980. Pris: ca 71:65

ISBN 91-7070-584-4

Furuholms bok är den tredje och sista delen av en trilogi om brukssamhället Graneby. Romanen är en bred skildring av de motsättningar som finns i det frireligiösa Graneby, mellan en livsbejakande kristendom inspirerad av den mänskliga pastorn Hajj och den tro på den yttersta dagens snara ankomst som predikas av den fanatiskt trångsynta pastorn Sund. Sunds anhängare tar avstånd från den strejk som förs på bruket för rätten att bilda fackföreningar, medan några i det andra lägret dras mot Broderskapsrörelsen.

Det är en stor mängd människor ur två generationer som Furuholm berättar om på en ganska konstlös prosa, där man ibland förmimmer klangen från frikyrkopredikanternas lättflytande uttrycksätt. "Vilddjurets tal" är ingen stor roman men den ger en intressant inblick i kampen mellan två folkrörelser på trettioalet.

Klas Jonsäter

Per Gahrton. **VALKAMPANJEN.** 248 s. Alfab 1980. Pris: ca 71:–

ISBN 91-7458-326-3

Här skildras en partilednings hämningslösa kampanj för att vinna valet och makten. Boken borde ha kunnat bli intressant med tanke på författarens bakgrund. Men det är en sak att skriva debattartiklar, en annan att åstadkomma prosa. Det verkar också som Gahrton haft bråttom. Intrigerna plankas friskt från Nixontidens Watergate och svensk politik. Ett exempel: en tjock och dum fackföreningspamp, Erik Hansson, reser till Rhodesia mitt under valrörelsen för att "träffa motsändsmän". Väl framme blir han sittande på ett lyxhotell för att så hittas av den svenska pressen. Känns det igen? Längre räckte tydligen inte fantasin.

Romanen är ett hoprasiat hafsverk utan liv, kryddat med lite sex och lätt identifierbara personer. Skall det räcka med ett känt (och säljande) namn för att ge ut en bok?

Staffan Glassel

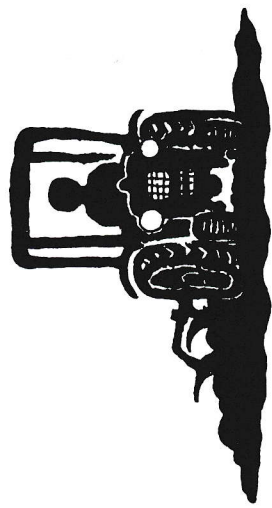
Kristian Gerner. **ARVET FRÅN DET FÖRFLUTNA.** Sovjet på tröskeln till 80-talet. 205 s. Liber 1980. Pris: ca 64:–

ISBN 91-38-05319-5

Genom oktoberrevolutionen konfronterades den västerländska rationalismens, upplysningens och socialismens ideal med ett Ryssland där det rådde en tradition av självhärskardöme, religiös ortodoxi och världsföraktssambitioner. Syntesen av denna förening blev enligt Gerner en socialism deformerad och dominerad av "arvet från det förflutna". Mängder av företeelser som vi ofta betraktar som sovjetkommunistiska är, menar Gerner, ärvda funktioner från Tsarryssland. Det gäller t ex angivar- och straffsystemet, sanningsbegreppet – pravda, utrikespolitiken och hemliga polisen.

Författaren som är både rysktalande och historiker har skrivit en kunnig bok full av stimulerande tankegångar. Boken behandlar förutom "arvet från det förflutna" det andliga livets villkor i dagens Sovjet och möjligheter na till framtida förändringar.

Håkan Stolfjer

Günter Grass. MÖTET I TELGTE. Övers. Eva Liljegen 195 s. Bonniers 1980. Pris: ca 70:–

ISBN 91-0-044802-8

I denna bok tar Grass oss med till ett möte i Telgte år 1647, där ett antal tyskspråkiga poeter samlas för att diskutera diktens problem och rikta en fredsappell till parterna i det pågående kriget. De allvarsamma poeterna ser sig som konstens och odödighetens ombud, som ska höja ett dikts darrande pekfinger mot de stridande parterna. Men luften och entusiasmen går ur dem när det visar sig att den festmåltid de intagit är krigsbyte. Av fredsappeller blir intet.

Mötets poeter är alla historiska och Grass erbjuder ett varierat persongalleri. I en efterskrift presenteras de med biografiska data, viktigare verk m m.

Sin förmåga till historieskildring har Grass demonstrerat tidigare i "Flundran". Även i denna roman kombinerar historisk sakkunskap med härlig berättarglädje till en mycket rolig och läsvärd berättelse.

Kent Begler

Lars Gustafsson. AFRIKANSKT FÖRSÖK. En essä om villkoren. 217 s. Norstedts 1980. Pris: ca 77:–

ISBN 91-1-801072-5

I denna "essä om villkoren" skildrar Lars Gustafsson sina intryck av det västafrikanska Senegal, ett land som var fransk koloni fram till oberoendet 1960. Författaren diskuterar vad utveckling är, hur en teknologi måste anpassas till den miljö där den ska fungera. Men han tar också upp sambanden mellan vår egen europeiska kultur och den senegalesiska och påtalar bägges band med den antika medelhavs världen. Lars Gustafsson resonerar. Skeptiker som han är söker han finna det som döjs bakom de officiella dogmerna och hög-

tidstalen. Under läsningen av boken blir man varse att essän handlar lika mycket om vår egen verklighet som om Senegals, eller rättare sagt mänsklighetens villkor, utvecklingens villkor.

Lasse Sjöquist

Sven Hedin. ASIATISKA ÄVENTYR. I urval av Eric Wennerholm. Teckningar Sven Hedin. 240 s. Bonniers 1980. Pris: ca 120:–

ISBN 91-0-044974-1

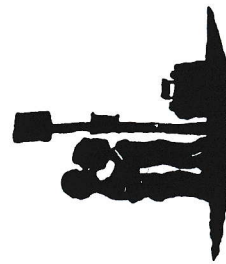
"Asiatiska äventyr" är ett urval ur Sven Hedin's drygt tjugo böcker samt 80 000 registrerade brev, anteckningar och dagböcker.

Vi möter äventyraren, upptäckaren, författaren och tecknaren Sven Hedin. Strapatser i öknar och över bergskedjor avlöser varann. Besök hos heliga lamor och vicekungar likaså. Utsökta teckningar illustrerar.

Vi är boken igenom frikopplade från det direkta kartläggningsarbete som Hedin bedrev och som han vunnit internationell respekt för. Motiven bakom resandet verkar dunkla. Wennerholm ledsagar dåligt.

Eric Wennerholm kallar Hedin för "politisk amatör". Tyskvänligheten var okunnighet! Men han kände Kina under ett halvt sekel och välkomnade Mao 1949: "Mao är det lyckligaste som hänt Kina på tusentals år." Som läsare frågar man sig om Hedin i Mao såg en ny kejsare.

Anders Tidström

Stefan Heym. COLLIN. Övers. Helen Blomberg. 285 s. Prisma 1980. Pris: ca 88:–

ISBN 91-518-1337-8

Stefan Heym har skrivit ännu en avslöjande roman om Östeuropa. Denna gång handlar det inte – som i "Fem dagar i juni" – om arbetarklassens strider utan mer om de strider som pågår inuti människorna.

Författaren Hans Collin har sett till att klara livhanken för att kunna skriva. Alltså har han suttit tyst när de gamla kamraterna rensats ut. Men följden blir att han tystnar också som författare och försvinner in i en djup personlig kris. Hur ska han skriva för att kunna leva?

Collin påbörjar sina memoarer; utan skygglappar, utan hänsyn . . . den nakna sanningen!

Runt Collin grupperar sig en rad människor, som alla ger oss en bit av den östtyska verkligheten. Så blir den en roman som i lika hög grad som striderna i Polen gör Östeuropa något begripligare.

Anders Sundelin

Olov Isaksson. ÖRIKEN. En bok om Shetland och Orkney. Foto Sören Hallgren. 198 s. LT 1980 i samarbete med Statens historiska museum. Pris: ca 140:–

ISBN 91-36-01533-4

Isaksson och Hallgren har tidigare utgett böcker om bl a Island och Färöarna. I denna nya bok beskrivs ytterligare två av de öar som ingår i en stor nordisk kultursfär, med rötter

tillbaka till 700-talet. Med goda kunskaper i nordisk arkeologi, historia, folklivsforskning och kulturgeografi skildras på ett intressant sätt öarnas utveckling från forntid fram till dagens kollision mellan de traditionella näringarna och oljeutvinningen, samt diskussionen om självstyre.

Andra hälften av boken är en geografisk beskrivning av sevärdheter på alla de öar som tillsammans bildar Shetland och Orkney.

Hallgrens fina foton, varav många i färg, kompletterar texten väl.

Detaljerade kartor, ort-, sak- och personregister samt litteraturförteckning ökar användbarheten.

Jan Jensen

P. C. Jersild. EN LEVANDE SJÄL. 235 s. Bonniers. Pris: ca 99:–

ISBN 91-0-044925-3

Romanen är en framtidsvision om en fripreparerad hjärnas liv i ett hjärnforskningslaboratorium fram till det avgörande experimentet – transplanteringen ihop med en annan hjärna.

Som uppföljning till "Babels hus" och inlägg i debatten om den alltmer teknokratiska sjukvården och medicinska forskningens skjutet Jersild denna gång långt över målet. Boken är en tråkig uppräknings av groteskerier, delvis helt utan förankring i verkligheten. Måtte Jersild aldrig få rätt.

Christer Sundström

Eric Johansson. DEN LÄSANDEN FAMILJEN. Familjetidskriften i Sverige 1850-1880. Akad. avh. Mit deutscher Zusammenfassung. 295 s. Nordiska museets Handlingar 96, 1980. Pris: ca 120:65

ISBN 91-7108-179-8

Att Förr och Nu har en äldre namn är kanske inte bekant för alla läsare. Så är dock fallet. Den äldre Förr och Nu utgavs åren 1870-1879 som - uttryckligen - en motvikt till Svenska Familje-Journalen (1862-1887). Båda tidningarna präglades av en folkbildningsambition i liberal anda med in- och utländska berättelser, lyrik och rader av artiklar i skilda ämnen, framför allt topografi och folklore samt historia. Men till skillnad från Svenska Familje-Journalen var Förr och Nu uttalat religiös och ville motarbeta den sekulariserande tendens som dess ägare såg i Svenska Familje-Journalen. Detta klargörs i Johannessons avhandling. Den ger även internationella utblickar (t ex över utländska inspiratörer och föregångare) och visar vilka sociala grupper tidningarna vände sig till med sina ideal. Allt noga dokumenterat av författaren.

Åke Bergman

Magnus Johansson. TAXI-LASSE OCH JUNTASPIONERNA. Övers. Irène Märth. 156 s. Ordfront 1980. Pris: ca 39:-

ISBN 91-7324-106-7

Arne och Lene har sommarlov i Danmark och blir via Arnes morfar, Taxi-Lasse, indragna i en vild karusell, där jultaspijoner jagar ett ungt grekiskt par från motståndskampen i Grekland. Taxi-Lasse, Spanienfrivillig och aktiv mot tyskarna under andra världskriget, ger välförtjänta kängor åt det etablerade Danmarks flyktningpolitik både under kriget och efter.

Denna ungdomsdeckare är spännande och innehåller många överraskande moment. Man störs bara lite av att hjältarna är så snövita och skurkarna så nattsvarta.

Gudrun Carlsson

Bo Jonasson. DEN HÅRDA VINTER. 152 s. Författarförlaget 1980. Pris: ca 60:-

ISBN 91-7054-327-5

Erik Yvell. SLUTAVVERKAT. 111 s. LT 1980. Pris: ca 49:-

ISBN 91-36-01496-6

"Den ena dagen var den andra lik. Som djupa plogfårar plöjde de sig fram, blev till brutal verklighet. Men i de plogliknande dagfåorna fanns en och annan silverglänsande sten som lyste emot oss under vår vandring i köld och snöintertistess."

Så skriver Bo Jonasson i sin dokumenterade roman, som handlar om en 14-årig pojkes första vinter i timmerskogen. Det är en verklighetsnära, avromantisierad skildring av slitet och villkoren i 30-talets Sverige.

Erik Yvell är av något yngre årgång men har timmerskogen gemensam med Jonasson och böckerna ligger motiviskt sida vid sida. Men Yvells "Slutavverkat" innehåller kortprosa-texter, summariska rapporter om verktyg och människor, tankar om utvecklingen inom skogsbruket, tillbakablickar mot timmersaxens och sågkilens avslutade epok. Yvell är stilistiskt mycket driven, utviner starka språkfragment och slagkraftig uttrycksfullhet ur sin genomlevda skogserfarenhet. Ofta tan-gerar han poesin utan att därför lämna sitt realistiska förfäste.

Båda dessa böcker behövs mer än väl, både som dokument och läsupplevelse! Fortfarande är vi långifrån bortskämda med böcker om arbetets villkor i det här landet. Men här har vi två, om slitet i skogen.

Bengt Berg

Eva Kanturková. DEN SVARTA STJÄRNAN. Övers. Sven B Svensson och Michal Slavicek. 326 s. Alba 1980. Pris: ca 77:-

ISBN 91-7458-322-0

Detta är en självbiografisk debutroman. Den tjekkoslovakiska författaren Eva Kanturková var tidigare redaktör för en litterär tidskrift i Prag. 1970 uteslöts hon ur kommunistpartiet och tvingades försörja sig på städ- och fabriksjobb; aktiv i Charta 77-rörelsen.

Romanens huvudperson, Jiri Donat, vaknar upp efter en svår operation och ser tillbaka på sitt liv 1925-70. Varför gick det som det gick? Donat var en partitrogen stjärnjournalist. Nu inser han att han felat, men kan inte bryta med allt som varit.

Romanen "handlar om att hantera en besvikelse", men har betydligt större spännvidd än den bekännande 60-talsvänsterns besvikelser som man lätt associerar till i samband med denna hantering.

Pär Gustafsson

Lars Kleberg. TEATERN SOM HANDLING. Sovjetisk avantgardeestetik 1917-1927. 156 s. PAN/Norstedts 1980. Pris: ca 50:-

ISBN 91-1-793111-8

Boken diskuterar de frågor som den ryska "teaterrevolutionen" ställde på sin spets under tjugotalet: förhållandet mellan scen och salong, samspillet mellan den politiskt och estetiskt radikale konstnären, hans verk och hans publik.

Det är en mycket intressant bok (ursprungligen publicerad som doktorsavhandling) som på ett instruktivt sätt redovisar de strömningar som vägleddes de ledande teaterregissörerna. Eisenstein, Mejerhold, Evreinov osv.

Intressant är även inslagen om Proletkultörelsens uppkomst och påverkan av kulturen, idéer som inte verkar främmande i många kulturella kretsar i Sverige idag.

Med dessa erfarenheter i bakfickan kunde många misstag ha undvikits för de fria teatergrupperna under de "radikala" åren. Men som Lars Kleberg själv skriver: än finns det många vita fält under denna tidsperiod kvar att utforska.

Bo Morgell

Alfred Kubin. DEN ANDRA SIDAN. En fantastisk roman. Övers. Frederik Sjögren. Teckningar av förf. 252 s. Alba 1980. Pris: ca 77:-

ISBN 91-7458-302-6

Ett råd giver jag er! Vakte sig envar för sömnen! Det är den tid, då herr underkavaler! I sömnens vinnakt är ni utlämnade åt honom, då ingjuter han sina lömska idéer i er och bryter ner er vilja.

Franz Gautsch förbinder sig till den förmen- ta idyllen som snart nog omvandlas till ett inferno. Allt går under i en förintelsevision.

Handlingen i Alfred Kubins "Den andra sidan", en klassisk expressionistisk roman, utspelar sig i staden Perle långt borta i fjärran. Några år senare kunde Kafka låta samma verklighet träda fram med Prag som bakgrund men utan apokalyps. Nu . . .

I Perle vande man sig snart vid en särskild gångart: tyst, svajande, osäker, ständigt förvissad om ett förestående missöde.

Lars Andrée

KÄNN DITT LAND. 1. Svenska kartor. 2. Svenska ortnamn. 3. Spår efter isen. 4. Åsen. Red. Jan Jonasson. Ca 65 s per häfte. Svenska Turistföreningens orienteringsserie om svensk natur och kultur. STF 1979. Pris: ca 33:- per häfte.

ISBN 91-7156-008-4
ISBN 91-7156-009-2
ISBN 91-7156-007-6
ISBN 91-7156-010-6

Var finns litteraturen som lär oss något om fosterlandet? Som t ex Schotte och Wahlgrens verk om Sveriges skogar, där en lång rad kunniga skogsexperten på 1680 sidor redogjorde för svensk skog "och huru vi utnyttja den". För lekman! Men detta var 1928. Litteratur som ger elementära kunskaper om vårt lands naturförhållanden utan att i huvudsak vara debattinlägg är sällsynt idag.

Men det finns ansatser, även om de inte är lika omfattande som Schottes och Wahlgrens verk. T ex Svenska Turistföreningens årsböcker, och särskilt den nyligen påbörjade serien "Känn Ditt Land" utgiven av samma förening. Den består av fyra hittills utkomna häften om svensk natur och kultur. Det är lärorika beskrivningar med fina flytfotografier och illustrationer. Framförallt är alla flytfotografier av landskapet mycket instruktiva.

Sedan jag läst dessa häften har jag stannat vid många vägskrifningar och undersökt om gruset är isälvsmaterial eller morän. Kan du skillnaden?

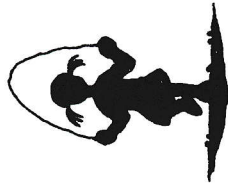
Under 1980 skall det komma ut ytterligare häften: nr 5 om Runstenar, nr 6 Mineral och bergarter, nr 7 Svenska träd och nr 8 Utvandringen.

Hans-Magnus Meincke

Herman Lindqvist. STRAX FÖRE DEADLINE. 222 s. Norstedts 1980. Pris: ca 68:-

ISBN 91-1-802022-4

Lindqvist har i många år varit Expressens Fjärran Östern-korrespondent. Han var en av de journalister som blev kvar i Phnompenh efter stadens befrielse.

I romandebuten försöker han koka en soppa på erfarenheterna av kvällspress och Phnompenh. Den stora kvällstidningens Östernkorrespondent försvinner. En reporter sänds till Thailand för att "göra något" av detta. Parallellt med denna historia citeras den försvunne journalistens efterlämnade anteckningar om Phnompenhs fall. Den stora, cyniska cirkusen på tidningen skildras också. Upplagan faller och det gäller att hitta nya grepp, t ex att kändisar skriver ledare.

Dock har soppan inte hunnit koka tillräckligt. Ingredienserna var kanske inte heller de färska. Hur många böcker om kvällspressen har det inte skrivits de senaste åren? En vattning och oengagerande anrättning är i varje fall resultatet.

Staffan Glassel

Alice Lyttkens. LEVA OM SITT LIV. Fjärde delen. Fyrtioalet – barbariets tid. 345 s. Bonniers 1980. Pris: ca 135:-

ISBN 91-0-045087-1

I denna sista del av Alice Lyttkens memoarer är det krigsåren som står i centrum. Lyttkens var då medlem av författarföreningens styrelse och deltog aktivt i arbetet med att bistå författarkollegier i de ockuperade grannländerna. Bl a upplät makarna Lyttkens under två månader sitt hem för den landsflyktiga norska författarinnan Sigrid Undset. Många andra bemärkta personer passerar revy: Ture Nerman, Marika Stiernstedt, Alexandra Kolontay, Karl Gerhard, Moa Martinson, Herbert Tingsten, Hjalmar Gullberg, Arnulf Överland ...

Åtskilligt är naturligtvis, som så ofta i böcker av detta slag, mest av privat intresse. Och ofta önskar man som läsare att Lyttkens skulle gå djupare i skildringen. Men det är ändå en memoarbok som bör läsas av alla som intresserar sig för den antifascistiska kampen i Sverige under kriget.

Margareta Zetterström

MED SANNINGEN MOT SOVJETMAKTEN. Helsingforsgruppens kamp för mänskliga rättigheter. Red. och övers. Ulo Ignats. 71 s. Oktoberförlaget 1980. Pris: ca 29:-

ISBN 91-7242-206-8

Nu råder bistra tider för den demokratiska oppositionen i Sovjet. Nästan varje vecka rapporteras om nya arresteringar och rättegångar. En central roll i denna oppositionsrörelse spelar Helsingforsgrupperna. I denna skrift redogörs kortfattat och översiktligt för gruppens historia. Ett kapitel ägnas åt dess främsta ledargestalt, professor Jurij Orlov, i fängelset och läger sedan 1977.

Helsingforsgrupperna har i ett hundratal dokument rapporterat om sovjetmaktens brott mot Helsingforsöverenskommelsen och de mänskliga rättigheterna. Sex av dessa dokument, översatta till svenska, har här medtagits. Dessutom finns en förteckning över Helsingforsgruppens dokument, en förteckning över medlemmar i grupperna samt några adresser för dem som önskar ytterligare information.

Håkan Stoffer

Alex Militis. PETER RADEK, 295 s. Forum 1980. Pris: ca 70:-

ISBN 91-37-07453-9

Detta är den tredje och avslutande delen i Militis självbiografiska romantrilogi om pojken Peter som flytt undan kriget i Estland och vuxit upp i Sverige utan större hemkänsla. Böckerna bärs av berättarglädje och tidsskildringen har varit god men personteckningen ibland något ytlig.

Nu är Peter universitetsstuderande och journalist. Mest ägnar han sin tid åt den hemliga ryska organisationen NTS:s anti-sovjetiska verksamhet. Dess ideologiska grund är "solidarismen" – samhället måste byggas på solidariteten mellan unika personligheter. Man sysslar huvudsakligen med att sprida förbudens litteratur till Sovjet. Peter jagas till slut av både KGB och SÄPO.

Avsnitten om NTS är tankeväckande och spännande. Berättelsen om en KGB-mans avhopp och CIA:s klumpighet i samband därmed är en av höjdpunkterna. Militis torde återkomma till ämnet.

Mats Miljand

Enel Melberg. NYCKELPIGA FLYG. 217 s. Hammarström & Åberg 1980. Pris: ca 75:-

ISBN 91-7638-000-9

Linda är en ung småbarnsmamma vars drömmar om lyckan slagits sönder i ett enahanda äktenskap. Tiden är femtiotal, platsen Göteborg. Linda har sina rötter i Estland och Finland. Det som nu hjälper henne att hålla modet uppe i den trista vardagen är tankarna på barnbarnet, på föräldrarna och mormodern.

Melberg växlar inte bara mellan nu och då utan också mellan myter och verklighet. I stort fungerar dessa växlingar så att Lindas situation därigenom förtydligas och förklaras. En fin, bitvis poetisk, roman.

Marianne Fors

Péter Nádas. SLUTET PÅ EN FAMILJEROMMAN. Övers. Maria Ortmann. 179 s. Fripress 1979. Pris: ca 49:-

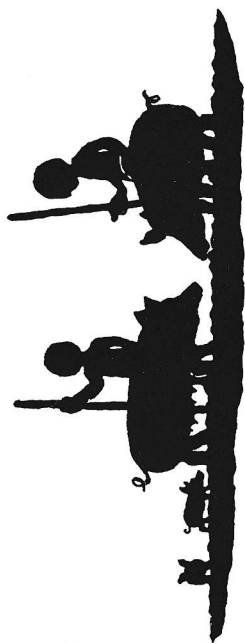
ISBN 91-85590-10-X

Fripress fortsätter sin utmärkte förlagsverksamhet genom att ännu en gång låta svenska läsare ta del av den ungerska skönlitteraturen. "Slutet på en familjeroman" är en barndoms-skildring med sällsam kraft.

Tioårige Péter Simon lever i en ovanligt rik tillvaro, han ser med samma allvar på fantasi som på verklighet. Farfaderns judiska myter känns lika nära som samtidshistoriska realiteter. Drömsynerna i trädgården är lika påtagliga som anklagelserna mot hans far i en politisk rättgång. När Péter mot slutet hamnar på ett omskolningshem för barn till de i förräderiprocesserna dömda ligger redan upproret latent i hans hjärta.

För att framställa pojkens absoluta känsla av intimitet med sina intryck har författaren använt sig av en stark förtätning i stil och form, i den sammanpressade texten vävs alla upplevelser och tidsplan samman.

Mats Hansson

V S Naipaul. DÅR FLODEN FLYTER FÖRBI. Övers. Else Lundgren. 264 s. Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 90:-

ISBN 91-29-54109-3

Huvudpersonen Salim övertar en affärsrörelse i en liten stad någonstans i Afrikas mitt. Nationen styrs med järnhand av presidenten i huvudstaden, men under ytan jäser det av oro och förvirring. Landet som bebos av ett gytter av människor med olika språk och hudfärg har inte kunnat stabilisera sig efter den koloniala

epoken. Salim finner sig leva i en värld i oavbruten rörelse, rotlöst på drift: inte Europa och inte Afrika. Naivitet, cynism och vidskepelse är uttryck för detta kaos.

Många har nämnt Naipaul som en av de hetare kandidaterna till nobelpriset i litteratur och det kan man väl fortsätta att göra. Han är en storslagen berättare, och även om denna roman är konventionell till sin uppbyggnad har den ändå en hel del att ge.

Mats Hansson

Peter Nilson. FRÄMMANDE VÄRLDAR. Liv i kosmos. 207 s. Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 75:-

ISBN 91-29-53715-0

Peter Nilson har anlagt ett historiskt perspektiv på ämnet "liv i kosmos". Boken behandlar alltså frågan om vad människor i olika tider har spekulerat om huruvida livet är en unik egenskap för just vår planet. Författarens diskussioner omspannar tiden från 4 500 f Kr till våra dagars radiospaning efter "intelligenta signaler från rymden".

Mats Hansson

DET NÖDVÄNDIGA UPPBROTET. En debattbok om 80-talets socialdemokratiska politik. Monica Andersson, Göte Bernhards-son, Lasse Karlsson, Lars-Erik Karlsson, Jan Lindhagen, Jan Odhnoff, Margareta Persson, Stig Tegle samt Jaan Kolk och Bo Bernhards-son (red.) Ill. Jan Sternqvist. 323 s. Tidskriftsföreningen Socialistiskt Forum, Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 70:-

ISBN 91-29-54222-7

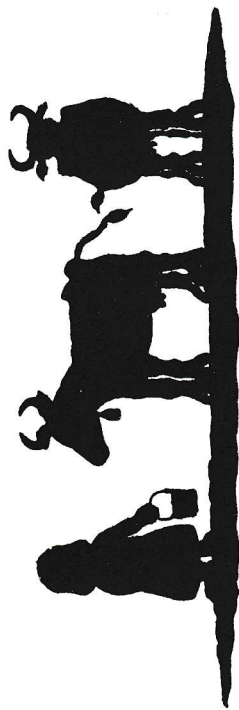
Gissningsvis får "Det nödvändiga uppbrottet" stor betydelse för den socialdemokratiska idédebatten. Därför är den intressant.

I mångt och mycket känns boken som en upprepning av "den nya vänsterns" stridskrifter från mitten av 60-talet. Socialdemokratin anklagas för historielöshet, avideologisering etc.

Analyserna av rådande förhållanden är träffsäkra, välgrundade och utförda med stort engagemang. Men de konkreta motförslagen är ofta vaga, snarare ett uttryck för marxism som åsikt än som metod.

Själv fastnade jag för Margareta Perssons inlägg "Barn utan själar", det har en välgränsad vrede som bär. Kring Göte Bernhards-sons "Mot en sysselsättningsstyrd ekonomi" har jag också satt flera instämmande utropstecken. I övrigt präglas boken av för mycket ideologiskt önskelistande och för lite "smutsig" realpolitik för att bli riktigt intressant.

Staffan Dahllöf

Stig Örjan Ohlsson. SKÅNES SPRÅKLIGA FÖRSVENSKNING. Del 1. Inledning. Om skriftspråket under Skånes övergångstid. Del 2. Blandspråksanalyser. Akad. avh. With an English summary. 184 resp 164 s. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A, nr 30 och 31. Walter Ekstrands förlag, Lund 1978 och 1979. Pris: ca 73 resp 65 kr.

Del 1: ISBN 91-7408-027-X

Del 2: ISBN 91-7408-052-0

Vid freden i Roskilde 1658 blev Skåne svenskt. Vad betydde den försvarsningspolitik som då inleddes för skånskans utveckling, t ex för sådana specifikt skånska företeelser som skorrande "r" och diftonger? Den frågan försöker Ohlsson besvara med noggranna analyser av skånska 1600-talstexter, framför allt domstolsprotokoll. Han betonar att språket förändrades främst hos stadsbefolkningen, som tidigare hade den mest köpenhamnska dialekten; landsbygdsbefolkningen fortsatte att tala sina dialekter till industrialismens genombrott. Del 1 är tillgängligast för icke-fackmannen. Del 2 rymmer huvudsakligen metoddiskussioner om bland språksanalyser – men också en rolig utvinning där författaren tillämpar sin metod på August Palms dansk-tysk-skånska i det berömda föredraget "Hvad vil Sosial-Demokraterne?" från 1881.

Olle Josephson

Rune Olausson. MOZARTS DÖD och andra dikter. 56 s. Rabén & Sjögren 1980. Pris: ca 24:50.

ISBN 91-29-54392-4

Det är om Mozarts sista december-timmar 1791 som huvudparten av denna diktsamling "handlar". Skuldsatt, trött och endast 35 år gammal, mitt uppe i arbetet med Requiem-mässan är den febersjuka Mozart när vi stiger in i boken. Han är på väg ut ur livet, ut ur musiken:

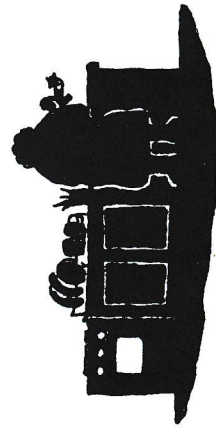
"All min musik
vänder sitt ansikte
från maktens ögon,
från hertigens belåtna pupiller,
från kaiserns pudrade hår,
från ockrarens poriga kinder,
från bedragarens mögelmängda
andedräkt.

Tigandet bakom tonerna.
Tigandet inför tonerna.
Det är mitt, mitt, mitt!"

Han, som med sin musik "ständigt/flytt tillbaka/från drömmen/in i livet", önskar nu till sist se "att sanningen/är så stor/att ingen/kan dölja den/på ett notblad".

Mozart-sviten känns mera berörande än de två följande avdelningarna med reflekterande tanke- och stämningssikt.

Bengt Berg

Ingegerd Polfeldt. MÖTE MED CARL FREDRIK HILL. Ill i färg och svart-vitt. 160 s. Liber 1980. Pris: ca 125:–

ISBN 91-38-04857-4

Detta är en fin introduktion till Hills konst. Den tar upp olika stadier i hans konst; hans studier och utveckling. Den redogör för hans sjukdom som alltför tidigt förde Hills konst in på ett – fruktbart – sidospår. Författarinnan skriver själv att arbetet med Hills efterlämnade teckningar som till stor del finns i Malmö blev en avgörande upplevelse för henne. Det är en föredömlig konstbok. Den är klar och redig. Den är riktigt upplagd och lättläst och är rikt illustrerad. En bok jag varmt rekommenderar.

Gun Kessle

Mats Rehnberg. HEJARN BORRAR, SLÄGGAN SLÅR! Svensk folkdiktning kring arbetslivet. Ill. Fotom. 123 s. Ordfront 1980. Pris: ca 59:–.

ISBN 91-7324-136-9

"Hejarn borrar, släggan slår. Hejarn borrar, släggan slår." Under dessa taktfasta rop utfördes stenborringen – släggan slog i bornack- en på "slår", lyftes på "hejarn", hejaren. Skårsliparens "Det blir så vasst, det vet jag visst" härmar helt enkelt arbetets eget ljud.

Kvinnoarbetet vid slända och spinnrock har ofta romantiserats, men ett bohusländskt *hårm* vet berätta att det var ett monotont och illa betalt arbete: "Spinnrocken är ett förgärligt trä./Bättre att ta säcken och käppen./så får man bröd på fläcken."

Om detta och rallares berättande visor, sjömäns *shanties* vid ankarspelning, fiskares besvärjande sånger och mycket annat berättas med tvåhundra exempel. Man slås främst av urvalets bredd och variation och blir stimulerad till fortsatt insamling på ett svårt försummat område av folklivsforskningen.

Tomas Löthman

Göran Rosander. GÅRDFARIHANDEL I NORDEN. En översikt av en gammal handelsform. 112 s. LT 1980. Pris: ca 57:–

ISBN 91-36-01473-3

Våra dagars dörrknackare och hemförsäljare är inte någon modern uppfinning. Deras föregångare, gårdfarihandlarna, bedrev sin verksamhet i stor skala åtminstone från 1700-talet och framöver. Att t ex småländska vävskedsförsäljare bedrev sin handel ända ned till Ungern är säkert en nyhet för många, liksom att varje hushåll i Sverige omkring 1850 fick i genomsnitt 7–8 besök av gårdfarihandlare varje år.

Om detta och mycket annat handlar denna bok. Den ger en historisk överblick, där författaren visar varifrån gårdfarihandlarna kom, varifrån de skaffade varor, vart de reste osv. Boken präglas i någon mån av det faktum att den i första hand är tänkt som kursbok i folklivsforskning. Framställningen kräver av läsaren åtminstone en liten inblick i etnologi.

Magnus Saemundsson

Margareta Sarri UNDER HALLONTRÄDET. 203 s. Bonniers 1980. Pris: ca 65:–

ISBN 91-0-044943-1

Hur det är att vara lapp men stå utanför den samiska gemenskapen därför att renar saknas, hur det är att kämpa för sin rätt till överlevnad i den norrbottniska glesbygden, om rätten att få leva i det land som fostrat en, om kulturkollisionen mellan fattigslappen och sörilänningen då de försöker bygga upp ett gemensamt liv, om detta handlar Margareta Sarri senaste roman.

Hennes språk är lika kargt som det norrbottniska fjället, därför lika effektivt.

Det är en glädje att få läsa Sarri, och jag tror därför att många med mig väntar på "det stora eposet", den bok som äntligen ska förklara den samiska traditionen och det klassamhälle som vuxit fram ur denna.

Bo Morgell

Bo Setterlind. MÖRKRET FÖRGÅR. 120 s. Bonniers 1980. Pris: ca 58:–

ISBN 91-0-044946-6

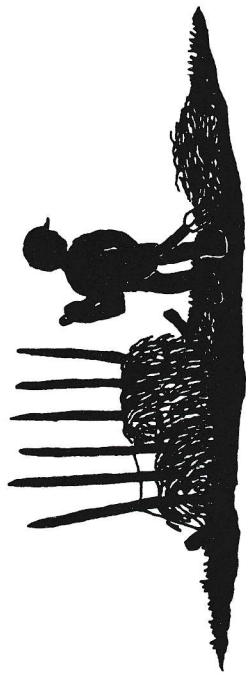
Hur kommer det sig att de flesta diktsamlingar som idag höjs till skyarna tycks så likgiltiga medan varje ny bok av Bo Setterlind alltid inger samma förväntan? Svaret är enkelt. Setterlind är en lyriker som inte programmatiskt avhånt sig lyrikens verktygsmedel. Han skriver stor, kristen dikt i en stor, sängbar tradition.

Den nya diktsamlingen är, som hans tidigare, inriktad på "livet efter detta". Och även om man inte delar Setterlinds uppfattning att "den här världen är en illusion" kan man inte förneka att hans förtrostan på Guds himmelrike bär äkthetens prägel. Det är poesi som glöder.

Dessutom anser jag det mer respektabelt att ge tröst inför det ändå oundvikliga än att som många modespsykologer och modedebattörer peta i människors dödsångest.

Margareta Zetterström

Bengt Sjögren. **BERÖMDA VIDUNDER.** 214 s. Settern 1980. Pris: ca 81:–

ISBN 91-7586-023-6

Bengt Sjögrens bok om berömda vidunder är en mycket roande genomgång av rykten, sägner och skrivelser om skräckdjur. Det äldsta är kanske bäckhästen eller lindormen som uppträder redan i en indoeuropisk sångenflora; det enligt min mening festligaste är Apenninerna från Gröna Helvetet; det i modern tid segaste är nog den Hiskelige Snömanden.

Men det finns också en allvarlig sida av saken. Det är inte sant att spöke- och vidskepelse försvann med det elektriska ljuset. Det lönsamma ljugandet tog bara andra former. Loch Ness-skrivelserna började t ex på allvar då en ny väg drogs fram 1933. Von Dänikens larv säljs trots allt i massupplaga. Astrologer släpps fram av präster i svenska kyrkan. Många tror på skiten och fördommas. Det behövs alltså fler roande böcker av den typ Sjögren har skrivit.

Svante Svensson

Sture Stämpling. **HETA LÅGA.** 317 s. LT 1980. Pris: ca 90:–

ISBN 91-36-01550-4

Under den heta sommaren 1868 slits bonden Johan i Lystemyr mellan förbudet att göra upp öppen eld och sin lust att fortsätta arbetet med att utvidga sina åkrar. Lusten att spränga en bergknalle segnar till slut och genom en olycklig slump sprider sig elden. Det blir en rasande skogsbrand som ödelägger halva Furuby socken i Småland.

Tommy Arvidson

Stämpling lyckas ganska bra i sin skildring av skogsbranden. Den maktlöshet som människorna känner när deras hem, deras med möda odlade mark ödeläggs verkar övertygande. Författaren har vävt in sägner och folklivsskildringar som gör att man hela tiden är medveten om att detta är en historisk roman. 1800-talets Sverige träder fram med en överhet som finns någonstans högt ovan huvudena på backstusittarna, statarna och torparna. Stämpling skildrar skogsbranden ur de vanliga människornas perspektiv.

Uffe Berggren

Roger Stenberg. **SLAGNÄS.** Om människor i en lappmarksby. 111 s. Norstedts 1980. Pris: ca 50:–

ISBN 91-1-804142-6

Slagnäs, fotografen Roger Stenbergs barn- och ungdomsby, ligger i en av folkknäpparna i Lapp- och Norrbottens inland. I början av 50-talet hade byn ungefär 300 invånare, nu är antalet nere i drygt 100 och få av dessa är under 30 år.

Boken inleds med en historik. Därefter följer intervjuer med ett trettiotal slagnäsbor, samt många fotografier. Stenberg arbetar ofta i samma dokumentära tradition som t ex Sune Jonsson med välkomponerade porträttbilder av personer som står eller sitter och tittar rakt in i kameran. Boken innehåller även mer spontana bilder från arbete och fritid, ofta med en humoristisk knorr.

Trots många fina fotografier är det ändå intervjuerna där bybornas levnadsöden beskrivs som är den stora behållningen av boken.

Brita K Stendahl. **SØREN KIERKEGAARD.** Övers. Hans-Erik Johansson. 253 s. Atlantis 1980. Pris: ca 76:–

ISBN 91-7486-130-1

I denna biografi har författaren porträtterat i första hand *dikteren* Kierkegaard. Ambitionerna är de bästa. Stendahl är en engagerad guide till Kierkegaards författarskap. Med fascination dröjer hon vid författarskapets olika faser och kartlägger sakkunnigt de olika kategorierna Kierkegaard utvecklar i "Frygt og Bæven", och "Enten-Eller"; den estetiska, den etiska och den religiösa.

Men entusiasm är inte allt och som helhet är inte biografin lyckad. Detta sammanhänger bl a med Stendahls uttryckliga intention att lämna frågan om Kierkegaards filosofiska rötter därhän. Impulsen från romantikens filosofier, reaktionen mot Hegel – sådant intresserar inte henne. Hennes bild av Kierkegaard har därigenom i all sin översvallande entusiasm blivit begränsad.

Bokens styrka ligger i närbilderna av enskilda verk, svagheter i frånvaron av ett filosofiskt perspektiv och i en utflytande något prat-sam stil.

Kent Begler

STUDIECIRKELN SOM ARBETSFORM. Pedagogik och metodik för cirkelledare. Red. Ingemar Svantesson. 167 s. Natur och Kultur 1979. Pris: ca 60:–

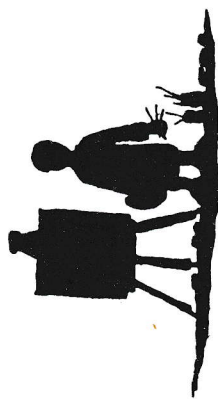
ISBN 91-27-250015-2

Visst bör folkbildningens arbetsformer och målsättning diskuteras, men då bör diskussionen föras längre än den här bokens modedagogiska frågor om ledarens roll, gruppens funktion, cirkelledarens överbetoning av kunskapsförmedling på bekostnad av kontakt och skapande etc. Var finns historien? Varför startade Oscar Olsson (med skägget) studiecirklar inom nykterhetsrörelsen för drygt 75 år sedan? Efter tio, tolv timmars arbetsdag var det knappast behov av kontakt och skapande som var drivkraften för den tidens cirkelledare.

(Sömnbehovet var säkert starkare.) Snarare var det insikten om att *kunskap är makt*. Gäller inte det idag?

I ett inlägg förs en skummande diskussion om olika tolkningar av kulturbegreppet med konturlöst resultat.

Pär Gustafsson

Paul Thompson. **DET FÖRGÅNGNAS RÖST.** Övers av Maj Frisch. Förford Sven Lindqvist. Efterskrift Orvar Löfgren. 247 s. Gidlunds 1980. Pris: ca 70:–

ISBN 91-7021-312-7

Under de senaste åren har många börjat inse nödvändigheten av att i historieforskningen också samla in och bearbeta muntliga berättelser. Inte minst i England har det växt fram en hel "Oral history"-rörelse av amatörer och historiker, och här i Sverige har Lindqvists bok "Gräv där du står" väckt ett intresse av stora mått.

Thompson tar i denna bok upp grundläggande frågor angående muntliga källors tillförlitlighet. Vidare diskuterar han de vetenskapliga metodernas utveckling och sociala ställningstagande. En stor del av boken består av praktiska råd om hur man planerar ett projekt och hur man samlar in och bedömer ett intervju-material.

Denna nya inställning markerar en mycket viktig utveckling i historieforskningen. Den innebär inte bara en ny metod, utan också en mera demokratisk historiesyn.

Magnus Saemundsson

Anna Wahlgren. *MANNEN I KJOL*. 219 s. Bonniers 1980. Pris: ca 105:–

ISBN 91-0-045083-9

Karla är en "mullig kvinnsgris" och en synnerligen egoistisk sådan. För henne är det inte fråga om familj och karriär. Nej, det är enbart karriären som betyder något.

Är detta ett försök att gestalta en "frigid" kvinna? Jag kan knappast tänka mig att det är speciellt många som känner sig träffade. Dessutom är personteckningen så stereotyp att Karla framstår som mer död än levande. Någon miljöbeskrivning förekommer heller inte.

Boken vill vara ett debattinlägg i skönliterär form, antar jag, men den kritik Anna Wahlgren framför är alltför yttlig för att beröra någon. En kort debattartikel skulle få mer effekt än denna långtråkiga berättelse utan litterära kvaliteter.

Marianne Fors

Robert Walser. *JAKOB VON GUNTEN*. En dagbok. Övers. Ulrika Wallenström. Efterord Thomas von Vegesack. 154 s. Norstedts (Norstedts klassiker) 1980. Pris: ca 64:–

ISBN 91-1-801022-9

Ett visst intresse för Robert Walser (1887–1956, från 1929 på mentalsjukhus) i Västyskland på senare år har säkert bidragit till den första svenska översättningen av denna märkliga dagboksroman, som utkom 1909. Jakob/jag-berättaren skildrar sin uppföstran på ett egendomligt utbildningsinstitut, där man huvudsakligen inpräntas "tålmod och lydnad" och egentligen "lärt sig mycket litet". Eleverna är "livslärlingar", som brottas med "allt detta besynnerliga längtande, detta sökande, detta famlande efter en betydelse". Det mesta förblir gåtfullt och vagt i denna roman, vilket understryks av drömmarnas betydelse. Jakob genomgår i alla fall en utveckling som utmynnar i ett trotsigt uppbrott "in i öknerna", dvs livet. "Jakob von Gunten" anses vara Walsers främsta verk och har bl a påverkat Kafka. För mig kändes den dock förlegad.

Martin Grass

Sven Wernström. *BÄNG BÄNG*. 160 s. Sven & Inga Wernströms förlag, Vikbolandet 1980. Pris: ca 30:–

ISBN 91-85982-00-8

Det brukar vara ett nöje att läsa Sven Wernströms ungdomsböcker. Så tyvärr icke denna gång. Boken presenteras uttryckligen som ungdomsbok på titelbladet, men är nästan intelligenstränkande med sitt barnsliga språk och sin handboksliknande intrig om alla besvärigheter som samhället drabbar tonåringar och andra med i ett senkapitalistiskt Sverige. Även personerna är schablonmässiga och mindre trovärdiga. Dessvärre fungerar boken inte som barnbok heller. Min sjuåring lockades av titeln men gäspade snart stort över alla begrepp han inte förstod. Men som godnattsaga fungerade den bra – han somnade.

Gudrun Carlsson

Gösta Ågren. *PAUS*. Valda dikter 1955–1980. 76 s. Förlaget Skrivor 1980. Pris: ca 24:–. Kan beställas från Bokcafét i Lund, S:t Petri Kyrkogata 7, 222 21 Lund, postgiro 638661-9

ISBN 951-9367-07-1

Ett kvartssekel sedan debuten på Söderströms med "Kraft och tanke" – och plötsligt är det dags att ge ut rubbet! Låt vara i urval och bearbetning. Boken kan enligt författarens egen försäkring "i betydande grad ses som ett nytt verk". Häftet rymmer utom dikter 47 stycken aforismer, varav ett par redan bevingade: "Oroa dig inte. Det ordnar sig aldrig" och "Låt oss fråga oss fram, inte svara oss bort!" Yttermera rymmer volymen en essä (insyn i författarverkstaden) och en av allt att döma komplett bibliografi som också upptar ett 20-tal filmer, varav flera för TV, och ett antal dramatiska arbeten. Ågrens väg är intressantare och kanske också mera typisk än vad man i förstone tror.

Siwe Raadik